

Grafomotorika dětí předškolního věku

Bakalářská práce

Studijní program: B7506 – Speciální pedagogika
Studijní obor: 7506R029 – Speciální pedagogika pro vychovatele
Autor práce: **Veronika Švarcová**
Vedoucí práce: **Mgr. Iva Lüftnerová**

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE (PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Veronika Švarcová
Osobní číslo: P15000554
Studijní program: B7506 Speciální pedagogika
Studijní obor: Speciální pedagogika pro vychovatele
Název tématu: Grafomotorika dětí předškolního věku
Zadávací katedra: Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Zásady pro vypracování:

Cíl bakalářské práce: Cílem bakalářské práce je popsat vývoj grafomotoriky u dětí předškolního věku a zjistit, jakým způsobem jsou děti připravovány v oblasti grafomotoriky v mateřských školách.

Požadavky: Formulace teoretických východisek, příprava průzkumu, sběr dat, interpretace a vyhodnocení dat, formulace závěrů.

Metody: Dotazování, pozorování a rozbor prací dětí předškolního věku.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V., 2006. Rozvoj grafomotoriky: Jak rozvíjet kreslení a psaní. 1. vyd. Brno: Computer Press. ISBN 80-251-0977-1

BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V., 2007. Diagnostika dítěte předškolního věku: Co by dítě mělo umět ve věku od 3 do 6 let. 1. vyd. Brno: Computer Press. ISBN 978-80-251-1829-0

KUTÁLKOVÁ, D., 2010. Jak připravit dítě do 1. třídy: obratnost a kresba, smyslové vnímání, řeč a početní představy, výchova, školní zralost a její posouzení. 2., dopl. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3246-6

ŘÍČAN, P., 2014. Cesta životem. 3. přeprac. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0772-6

VÁGNEROVÁ, M., 1997. Vývojová psychologie. 1. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-3172

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Iva Lüftnerová

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Datum zadání bakalářské práce:

3. dubna 2017

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2018

prof. RNDr. Jan Písek, CSc.
děkan

Ing. Zuzana Paloušková, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 3. dubna 2017

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

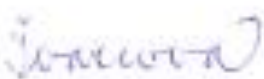
Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum: 26.4.2018

Podpis:

Poděkování

Touto cestou bych chtěla poděkovat vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Ivě Lüftnerové, za odborné vedení, konzultace, cenné rady a především za její vstřícnost a ochotu.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá grafomotorikou dětí v předškolním věku. Konkrétně řeší, jakým způsobem jsou děti v mateřských školách připravovány v oblasti grafomotoriky a zda je rozvoj dostatečný k tomu, aby byly děti na konci předškolního věku připraveny na psaní. V práci je popsán i vývoj dítěte předškolního věku, který je také úzce spojen s grafomotorikou. Jsou zde stanoveny obecné pracovní návyky při kreslení a psaní, které je nutné dodržovat a také je popsán vstup dítěte do školy. K vytvoření analýzy a k určení platnosti či neplatnosti hypotéz byly použity výsledky z dotazníkového šetření, které bylo prováděno u učitelek mateřských škol a pedagogů základních škol. Dotazníkové šetření bylo podloženo pozorováním prováděným v mateřských školách. Výsledky jsou graficky zpracovány a slovně komentovány.

Klíčová slova:

dítě, grafomotorika, předškolní věk, psaní, úchop psacího náčiní

Annotation

The bachelor thesis deals with the graphomotorism of pre-school children. In particular, it solves the how children in kindergartens are prepared in this graphomotoric field, and whether the development is enough sufficient for children to be ready to write at the end of their pre-school age. The thesis also describes the development of a child of pre-school age, which is also closely associated with graphomotoric. Some general working habits are set in drawing and writing, that should be followed and the child's school admission is described. For the analysis and the validity or invalidity of the hypotheses, the results of the questionnaire survey were used. The results were conducted by nursery school teachers and primary school teachers, were used. The questionnaire survey was supported by the observation at kindergartens. The results are graphically processed and verbally commented.

Keywords:

graphomotorism, grip of writing, child, pre-school age, writing

Obsah

Úvod.....	11
1 Osobnost a vývoj dítěte v předškolním věku	12
1.1 Tělesný a motorický vývoj.....	12
1.2 Kognitivní vývoj	13
1.3 Rozvoj identity	14
1.4 Emoční a sociální vývoj	14
1.5 Lateralita	14
2 Grafomotorika dětí v předškolním věku	16
2.1 Grafomotorický vývoj.....	16
2.2 Dětská kresba jako příprava grafomotoriky	17
2.3 Podpora raných psaných projevů	18
3 Pracovní návyky při kreslení a psaní.....	21
3.1 Správné držení těla.....	21
3.2 Úchop psacího náčiní	21
3.2.1 Správný úchop psacího náčiní	22
3.2.2 Nesprávný úchop psacího náčiní	22
3.3 Postavení ruky při kreslení a psaní.....	23
3.4 Uvolnění ruky při kreslení a psaní	23
3.4.1 Uvolňovací a rozcvičovací grafomotorické cviky	23
3.5 Grafické prvky a grafomotorické cviky	25
4 Grafomotorické poruchy	28
4.1 Rané signály grafomotorických poruch	28
4.2 Možnosti pomoci při grafomotorických potížích.....	28
4.3 Pomůcky pro rozvoj a nápravu grafomotoriky	29
5 Vstup dítěte do školy.....	30
5.1 Školní zralost a připravenost.....	30
5.2 Posuzování školní zralosti a připravenosti	31
5.3 Odklad povinné školní docházky	34
6 Empirická část.....	36
6.1 Cíl praktické části.....	36
6.1.1 Stanovení hypotéz.....	36
6.2 Použité výzkumné metody	36

6.3	Charakteristika a popis zkoumaného vzorku	38
6.4	Průběh průzkumu	39
7	Výsledky a vyhodnocení výzkumu	40
7.1	Dotazníkové šetření – prezentace výsledků a jejich analýza	40
7.1.1	Dotazník pro učitelky MŠ	40
7.1.2	Dotazník pro pedagogy ZŠ	53
7.2	Pozorování – prezentace výsledků a jejich analýza	64
8	Shrnutí výsledků praktické části	68
9	Návrh opatření.....	71
	Závěr	72
	Seznam použité literatury	73
	Seznam příloh	75
	Přílohy.....	76

Seznam grafů

Graf 1: Počet dětí ve třídách MŠ	40
Graf 2: Složení tříd	41
Graf 3: Volba grafomotorické činnosti	42
Graf 4: Zařazování grafomotorických listů	43
Graf 5: Uvolňovací cvičení	43
Graf 6: Organizace práce	44
Graf 7: Rozvoj grafomotoriky	45
Graf 8: Jiné způsoby rozvoje grafomotoriky	45
Graf 9: Nejčastější problémy v grafomotorice	46
Graf 10: Kontrola správného úchopu	47
Graf 11: Kontrola správného sezení	47
Graf 12: Kombinace psacího náčiní	48
Graf 13: Používané psací náčiní	49
Graf 14: Kontrola psaní zleva doprava	50
Graf 15: Spolupráce s rodiči	51
Graf 16: Připravenost dětí	52
Graf 17: Praxe pedagogů ZŠ	53
Graf 18: Dosažené vzdělání	54
Graf 19: Počet dětí ve třídě	55
Graf 20: Zjišťování úrovně grafomotoriky	56
Graf 21: Možnosti zjišťování úrovně grafomotoriky	56
Graf 22: Uvolňovací cviky	57
Graf 23: Nejčastější problémy při psaní	57
Graf 24: Připravenost dětí z MŠ v grafomotorice	58
Graf 25: Kontrola a náprava správného úchopu	59
Graf 26: Kontrola správného sezení	59
Graf 27: Počet levorukých dětí ve třídě	60
Graf 28: Používané psací náčiní v ZŠ	61
Graf 29: Prospívání odkladu školní docházky	62
Graf 30: Počet dětí s odkladem školní docházky ve třídě	62
Graf 31: Vyučovaný typ písma	63
Graf 32: Správné držení těla	64

Graf 33: Správný úchop psacího náčiní	65
Graf 34: Uvolnění a postavení ruky.....	66

Úvod

Téma „Grafomotorika dětí předškolního věku“ bylo zvoleno na základě vlastního zájmu o danou problematiku a možnost dozvědět se o daném tématu více. Úkolem učitelů mateřských škol je s pomocí rodičů připravit dítě na vstup do základní školy. Nedostatečná připravenost dítěte v grafomotorice může být jedním z důvodů odkladu povinné školní docházky. Příčinami může být nedostatečný rozvoj hrubé a jemné motoriky a nezájem dítěte o kreslení.

Bakalářská práce se skládá z části teoretické a empirické. Teoretická část je rozčleněna do pěti kapitol a vychází ze studia odborné literatury. První kapitola se zabývá charakteristikou vývoje dítěte v předškolním věku. Druhá je věnována grafomotorice, dětské kresbě a podpoře raných psacích projevů. Obsahem třetí kapitoly jsou pracovní návyky při kreslení a psaní, kam patří např. správné držení těla a psacího náčiní, uvolnění ruky a grafomotorické cviky. Čtvrtá kapitola je zaměřena na grafomotorické poruchy a možnosti jejich nápravy. V poslední kapitole teoretické části je definována školní zralost a připravenost.

Na základě teoretických znalostí byla zpracována empirická část, která se zabývá způsoby, jakými jsou děti připravovány v oblasti grafomotoriky v mateřských školách. Dále bylo úkolem zjistit, jaké jsou nejčastější problémy a zdali jsou děti po ukončení docházky v mateřské škole připraveny na psaní.

1 Osobnost a vývoj dítěte v předškolním věku

Vývoj dítěte od 3 do 6-7 let nazýváme předškolní období a řadíme ho do nejzajímavějších etap lidského života. Dítě v tomto věku je velmi zvědavé, se zdravou zvědavostí si vytváří obraz o světě, svůj první „světový názor“. Říčan (2004) toto období označuje jako: „*věk tisícínásobného proč*“. (Říčan, 2004, s. 119).

Předškolní věk je typickým věkem hry, která je v tomto období převládající a nejdůležitější činností dítěte. Hra u dítěte rozvíjí podnikavost, tvořivost a přináší dítěti radost, kterou nelze jinak získat. (Langmeier a kol., 1998).

Předškolní období je charakteristické důležitými změnami ve vývoji. Dítě roste do výšky, pohyby jsou přesnější a koordinovanější, psychické funkce se stále více rozvíjejí a zdokonalují. Na optimální vývoj má velký vliv jak rodina, tak instituce, tedy především mateřská škola. Významným mezníkem je pak nástup dítěte do ZŠ. (Šimíčková – Čížková a kol., 2010).

Na konci předškolního období se zdokonaluje hrubá a především jemná motorika, která je velmi důležitá pro rozvoj grafomotoriky a počátečního psaní. Blíže o tom pojednává kapitola *Tělesný a motorický vývoj*. Dítě je schopno si zavázat tkaničky, zapnout knoflík, pracovat s nůžky, kreslit a později i psát. (Kuric, 2000).

1.1 Tělesný a motorický vývoj

V předškolním věku váží průměrný chlapec 22kg a vyroste na 117cm, děvčata jsou o něco málo menší a křehčí, ale to se později obrátí. (Říčan, 2004). Ve věku od tří do šesti let se mění tělesná stránka dítěte. Baculaté dítě se začíná vyťahovat, probíhá totiž „perioda růstu“. Pokračuje osifikace kostí, dovršuje se osifikace zápěstních kůstek, které jsou důležité pro rozvoj jemné motoriky. (Šimíčková – Čížková a kol., 2010). Pomocí tzv. filipínské míry lze zjistit, zda tělesné proporce dítěte odpovídají normě předškolního věku. (Říčan 2004). Již v předškolním věku se výrazně uplatňují dědičné vlivy, které jsou rozhodující pro formování typu jedince. Typ je určován zejména výškou a hmotností jedince, ale také podle mohutnosti kostry a svaloviny. Bez ohledu na typ jedince vyroste dítě v předškolním věku zhruba o 5-6 cm a přibývá zhruba o 2kg za rok. (Matějček, Pokorná, 1998).

Rozvoj motoriky je spjat s tělesným růstem a dozráváním. Motorika označuje celkovou pohybovou schopnost organismu. Bednářová, Šmardová (2006) uvádí: „*Je třeba*

mít na paměti, že z hrubé motoriky vychází rozvoj jemné motoriky, z té pak rozvoj grafomotoriky“. (Bednářová, Šmardová, 2006, s. 44.).

Z počátku se rozvíjí motorika hrubá, která je zajišťována velkými svalovými skupinami, Sem patří chůze běh, lezení, skákání, přelézání, podlézání, rovnováha, chůze po schodech aj. Pokud má dítě s některou z výše uvedených činností problém, je zapotřebí umožnit dítěti dostatek pohybu, spontánního běhaní a her venku s ostatními kamarády. Jestliže ale problémy přetrvávají, je nezbytná konzultace s odborníkem, který zahájí odpovídající cvičení a rehabilitaci. Následuje rozvoj jemné motoriky zajišťován drobným svalstvem, do jemné motoriky patří pohyby rukou, prstů a artikulačních orgánů. Pro rozvoj jemné motoriky bychom měli pro dítě vybírat z činností právě na podporu rozvoje jemné motoriky. Mezi tyto činnosti patří: skládání kostek a mozaiek, navlékání korálek a jiných drobných věcí, práce se stavebnicemi, šroubování a provlékání. Pro rozvoj tvořivosti je také velmi důležité, aby se dítě mohlo spolupodílet na výrobě svých hraček. Je vhodné, aby dítě mělo možnost si hrát např. kamínky, šiškami, kaštiny na jejichž shromažďování se podílelo. (Bednářová, Šmardová, 2006).

1.2 Kognitivní vývoj

Poznávání v předškolním věku je zaměřeno na nejbližší svět a na pochopení pravidel. Nejde o zásadní kvalitativní proměnu poznávacích strategií, i když se mění způsob, jakým dítě poznává. Piaget nazval tuto fázi kognitivního vývoje jako období názorného, intuitivního myšlení, a to zejména proto, že myšlení dítěte nerespektuje ještě zákony logiky, tudíž je mnohdy nepřesné a má mnoho omezení (Vágnerová, 2012).

V myšlení dochází k vývojové změně, rozvíjí se pojmové myšlení, dítě začíná používat myšlenkové operace jako je analýza a syntéza. Mezi 4. -6. rokem se prudce rozvíjí pojmové činnosti, kdy dítě utváří všeobecné rodové pojmy. Je tedy schopno říct, že jablko, hruška a banán je ovoce. Ovšem v pojmové činnosti se ještě vyskytují chyby, a to především z důvodu, že děti usuzují na základě jedné zkušenosti, jde tedy o předčasné zevšeobecňování. (Šimíčková – Čížkovská a kol., 2010).

V předškolním období se také jednoznačně rozvíjí řeč a slovní zásoba. Děti si v tomto období osvojí zhruba 2000 až 2500 nových výrazů, v šesti letech je jeho celkový slovní fond 3000 až 6000slov. (Šimíčková – Čížkovská a kol., 2010). Dítě je schopno vyjádřit své názory a pocity přijatelným způsobem. Zhruba od 4 let přizpůsobí komunikaci podle toho, kdo je jeho komunikačním partnerem. (Kuric, 2000).

1.3 Rozvoj identity

Dítě v předškolním věku o sobě uvažuje, uvědomuje si svoji jedinečnost a odlišnost od ostatních lidí. Vytváří si vlastní identitu. (Betettelheim, In Vágnerová, 2000). Sebehodnocení je stále ovlivňováno názorem jiné osoby, zejména rodičů a to z důvodů citové a rozumové nezralosti dítěte. Děti v předškolním věku přijímají názor dospělých na sebe nekriticky, jak je jim prezentován. Rodiče děti ovlivňují především emočně, svými požadavky, chováním a vyjadřováním svého názoru.

1.4 Emoční a sociální vývoj

V předškolním věku dítěte je konkrétní činnost hlavním zdrojem citových zážitků. Především se rozvíjí smysl pro humor, vztek a zlost se vyskytují méně, zejména se projevují při neúspěšné činnosti. Začínají se rozvíjet city sociální, intelektuální, estetické a etické. Děti také už vědí, jak se mají chovat, co je dobré a co špatné. (Šimíčková – Čížková a kol., 2010). Jsou samostatnější, dokážou se na určitý čas odloučit od matky, což je velmi důležité pro jejich nástup do mateřské školy. Zapojují se do hry se svými vrstevníky. (Langmeier a kol., 1998). Hra je totiž hlavní činností, kde probíhá socializace u dětí v předškolním věku. Právě prostřednictvím hry se dítě učí spolupracovat, seznamuje se s okolím, zkoumá věci, s kterými následně experimentuje. Je hlavním motivačním a socializačním činitelem a je základní psychickou potřebou dítěte. Hry v předškolním věku bývají velmi rozmanité. Mezi nejoblíbenější patří hry konstrukční, pohybové a tematické, které jsou označovány i jako hry „na něco“. Pomocí her se dítě rozvíjí a zdokonaluje v hrubé a jemné motorice. (Šimíčková – Čížková a kol., 2010).

1.5 Lateralita

S vývojem motoriky úzce souvisí lateralita. Průcha (2008) ve svém Pedagogickém slovníku definuje lateralitu jako: „*přednostní používání jednoho z párových orgánů*“.

Vývoj laterality můžeme u dítěte pozorovat již zhruba ve třetím až šestém měsíci, kdy upřednostňuje jednu ruku k úchopu hraček. Ve čtvrtém měsíci dokáže dělat odlišné pohyby oběma rukama, až když zvládne tyto úkoly, může vykonávat složitější. Postupně se učí dělat zrcadlové pohyby oběma rukama najednou, ve třech letech už dokáže střídát ruce v rytmickém sledu. Vývoj laterality je pozvolný, až do čtyř let může dítě

střídat ruce na vykonávání stejných činností. V tomto případě hovoříme o nevyhraněné lateralitě. Zhruba v pěti až sedmi letech se začíná lateralita vyhraňovat a v jedenácti letech je vyhraněna úplně. Hovoříme pak o praváctví či leváctví.

„Leváctví není poruchou, ale přirozeným projevem. Násilné přecvičování leváctví, potlačování lateralit může nepříjemně ovlivnit vývoj osobnosti“, jak uvádí Průcha „(2008, str. 113).

Pro rozvoj grafomotoriky a počátečního psaní je nezbytné znát lateralitu dítěte, a to především z důvodu nácvičku správného držení psacího náčiní, jak bude pojednáváno v následujících kapitolách (Bednářová, Šmardová., 2006).

2 Grafomotorika dětí v předškolním věku

Aby mohlo dítě kreslit, a psát je důležité, aby mělo nejprve rozvinutou jemnou motoriku, vizuomotoriku a grafomotoriku. (Doležalová, 2010).

Grafomotorika je soubor psychomotorických činností, které jsou vykonávány při psaní a kreslení. Při psaní je potřeba vykonávat účelné pohyby, které jsou založeny na koordinaci oka a ruky. Při vývoji grafomotoriky se tato koordinace zdokonaluje a umožní dítěti spontánní grafický projev a později i psaní. Dítě vidí svět kolem sebe, dokáže uchopit psací náčiní a graficky svět ztvárňovat. Kvalita grafického projevu se zdokonaluje a ruka se při činnosti uvolňuje. Dítě se učí koncentrovat, aby dokázalo uskutečnit své záměry.

Grafomotorika limituje technickou kvalitu projevu dítěte, vyvíjí se individuálně, avšak fyziologicky daným postupem. U dětí stejného věku se objevují přibližně stejné znaky kresby, někdy s individuálními zvláštnostmi, kdy vývoj probíhá rychleji, či pomaleji. Proto „*Grafomotorika tedy může být nápomocna při diagnostice psychických stavů (únavy, strachu), procesů a vlastností, při diagnostice poruch a nemocí jedince*“, jak uvádí Průcha a kol., (2003, s. 69-70).

2.1 Grafomotorický vývoj

Dítě v předškolním věku prostřednictvím kresby, povídání nebo hry vyjadřuje svůj pohled na okolní svět. Zachycuje skutečnosti zjednodušeně a srozumitelně. Vytváří si takový svět, který je pro něj bezpečný, dokáže se v něm lehce orientovat a může se na něj spolehnout. (Vágnerová, 2000).

Předškolák má v grafickém projevu nejprve radost z pohybu ruky na papíře a z toho, že tužka, kterou kreslí, zanechává barevné stopy. Kreslí s takovou chutí a radostí, že často vyhledává i jiné materiály, na které by mohlo kreslit a právě mnohdy i stěna se stane kreslicím prostorem. Postupem času začíná kreslit se záměrem, především začíná ovládat svoje pohyby těla. Začíná v kresbách zaznamenávat své zážitky a dojmy. Čáry a tahy jsou plynulejší a jistější, kreslí přesněji a zachycuje skutečné detaily. Lipnická (2007) uvádí: „*Grafomotorika dítěte se vyvíjí etapovitě a individuálně, avšak fyziologicky daným postupem. Z tohoto důvodu se u dětí určitého věku projevují přibližně stejné znaky kresby či písma*“ (Lipnická., 2007, str. 6).

Grafomotorický vývoj popsala ve své knize Looseová a kol. (2001):

Ve **dvou až čtyřech měsících** dítě uchopuje náhodně předměty okolo něj.

V období mezi **čtvrtým a šestým měsícem** dítěte můžeme sledovat dlaňový radiálně palmární úchop.

V rozmezí mezi **jedenáctým a třináctým měsícem** začíná používat ukazováček izolovaně.

Mezi **šestnáctým a osmnáctým měsícem** se setkává poprvé s tužkou, ale jsou to především náhodné koordinované pohyby.

V rozmezí **osmnáctého a čtyřicátého měsíce** se začíná učit řídit svůj pohyb a začíná jíst lžící.

Ve **dvou až třech letech** začínají v kresbě převládat koordinované a jemné pohyby, dítě začíná čmárat.

Ve **třech letech** začíná mít pravidelné a ucelené pohyby při kreslení. Dítě kreslí čáry, tvary a zachycuje jednoduché detaily. Dokáže složit papír, snaží se držet tužku v prstech, vypráví o svém obrázku, který nakreslil.

Ve **čtyřech a půl letech** začíná dítě kreslit smysluplně, kreslí tzv. hlavonožce, které představují člověka. Začíná kreslit i pomocí jiných technik a pomůcek, dokáže držet štětec a pracovat s ním. Dítě také dokáže spojit dva body nepřerušovanou čarou a nakreslit kříž.

Mezi **pátým a šestým rokem** zvládne nakreslit postavu i s detaily. Zvládne obkreslit obraz dle předlohy.

V **šesti letech** dítě kreslí a píše v liniích, kresba i písmo se postupně zmenšuje a uceluje.

Od **sedmi let** se písmo stává čím dál více srozumitelným, plynulejším a stále se individuálně vyhraňuje.

2.2 Dětská kresba jako příprava grafomotoriky

Kresba je součástí dětského vývoje a patří do oblasti grafomotoriky. Pro děti je hrou a zábavou a nejčastěji v nich vyvolává pocit radosti a uspokojení. Právě nejen grafomotorika, ale i kresba má velký vliv na osvojení si psaní v první třídě Základní školy.

Vývoj kresby je velmi úzce spojen s vývojem řeči. Postupně se u dítěte nerozvíjí jen kresba ale i slovní projev, obojí je u každého dítěte jiné a může být i velmi odlišné a rozdílné. (Bednářová, Šmardová., 2006).

Příhoda (In Šimíčková – Čížková a kol., 2008) dělí vývoj kresby do pěti stádií:

- 1) **Stádium črtací experimentace** - Stádium črtací experimentace je prvním vývojovým stupněm a začíná u dětí již před druhým rokem života. Jedná se aktivitu, která je málo koordinovaná a založena především na čmárání po papíře. Dítě má velkou radost ze své práce a nejčastěji kreslí obloukové čáry, později kruhovitě a elipsovité tahy,
- 2) **Stadium prvotního obrazu** - Stadium prvotního obrazu nastupuje po třetím roce, dítě je už schopno kreslit různé čáry a klikyháky. Pohyby jsou už koordinované a dokáže čáru spojit a zastavit. Často propojuje kresbu s určitým významem, ale pro okolí není ještě zcela srozumitelná,
- 3) **Stadium lineárního náčrtu** - Stadium lineárního náčrtu nastupuje přibližně ve čtyřech letech. Kresba je nejvíce zaměřena na člověka. Fantazie v tomto stádiu ještě splývá s realitou, dítě kreslí dle vlastní představy a oblíbené věci často znázorňuje velké a barevné. V kresbě zaznamenává i detaily, které nejsou na pohled vidět (transparence),
- 4) **Stadium realistické kresby** - Stadium realistické kresby nastupuje mezi pátým a šestým rokem, hlavním rysem je oddělení zážitku od reality. Kresba se postupně stává dvojdimenzionální, dokáže odlišit na předmětech objektivní znaky. Takto by měl kreslit předškolák a mladší školák.
- 5) **Stadium naturalistické kresby** - Stadium naturalistické kresby nastupuje po desátém roce. Dítě začíná kreslit předměty tak, jak je zná a co o nich ví, postupně se ztrácejí realistické prvky. Kresba je stínovaná, zlepšují se proporce, perspektivita a zachycení pohybu. (Příhoda In Šimíčková – Čížková a kol., 2008).

I u kresby musíme dbát na pracovní návyky. Více najdeme v kapitole *Pracovní návyky při kreslení a psaní*.

2.3 Podpora raných psaných projevů

Úkolem předškolního vzdělávání pro podporu raných psaných projevů je důležité, aby mělo dítě osvojené základní pracovní návyky při kreslení a psaní. Přesněji řečeno, musí mít při psaní uvolněnou ruku a správný úchop psacího náčiní, správně položený papír, uvolněné celé tělo a v neposlední řadě musí u psaní a kreslení správně sedět.

(Klégrová., 2003). Tyto návyky již trénujeme u dětí předškolního věku v mateřské škole při grafomotorických činnostech. O pracovních návycích při kreslení a psaní bude psáno více v kapitole číslo tři, která je tomu věnována.

Předškolní dítě v raných stádiích psaní si hledá vlastní grafické zaznamenávání, které je blízké a přiměřené jeho věku. Nejčastěji používá hůlkové písmo, které je pro něj organizací a koordinací grafomotorických prvků nejméně náročné, můžeme si toho všimnout např. u podpisu. Úroveň psaní je u každého jedince individuální a i stádia vývoje počátečního psaní probíhají u každého jinak. Tato stádia tedy nelze rozdělit podle věku. Níže jsou ve zkratce uvedena jednotlivá stádia:

Volné čmárání

Volné čmárání je velmi úzce spojeno s počátky grafomotorické koordinace pohybů. Dítě vede po papíře čáry různými směry a často to označuje za psaní a přiřazuje tomu i obsah a konkrétní význam.

Lineární čmárání

Dítě vede jednotlivé čáry různých délek s cílem utvořit z nich tvar nebo vzor ať už v horizontálním nebo vertikálním směru.

Experimentování s písmeny

V tomto stádiu se učí dítě napodobit tvary jednotlivých písmen, které jsou pro něj tvarově jednoduchá. Nejčastěji to bývá A, O, E, D, I...)

Psaní vlastního jména

Nejprve se dítě snaží psát své jméno pomocí iniciálu, tedy začátečních písmen vlastního jména, nebo si vymýšlí zkratku a tvar, který považuje a čte jako své jméno.

Psaní vycházející z emocionálních zážitků

Dítě je v tomto období motivováno svými zážitky, blízkými osobami, vztahu k zvířátkům nebo hračkám, proto při psaní doprovází písmena obrázky.

Objevy psaní slov

V této fázi se dítě už zamýšlí nad tvarem slova a počtem písmen. Často prosí dospělé, aby mu slovo přečetli, a na základě přečtení zjišťuje, zda to má napsané opravdu správně.

Psaní hláskováním

Tady dítě už zná všechna písmena v abecedě a snaží se z nich tvořit slova a postupně věty. Také si začíná uvědomovat, že grafém a foném spolu úzce souvisí.

Konvenční psaní

Dítě si zcela uvědomuje význam psaní a ví, že i prostřednictvím psaní může komunikovat. Pokud chce tedy něco sdělit pomocí psaní, píše srozumitelná slova a krátké věty, které lze následně již číst. (Lipnická., 2007).

Rozvoj raných psaných projevů u dětí podporuje jejich zvědavost a zájem. (Lipnická., 2007). Obecně ale lze říci, že pokud dítě ve čtyřech letech nevyhledává psací náčiní, měli bychom mu začít záměrně nabízet činnosti na rozvoj jemné a hrubé motoriky. (Bednářová, Šmardová., 2006). Činnosti rozvíjející hrubou a jemnou motoriku popisuje kapitola o tělesném a motorickém vývoji u dítěte v předškolním věku. Zhruba v pěti letech bychom měli zařadit k činnostem na rozvoj jemné a hrubé motoriky i systematická grafomotorická cvičení, která budou pravidelná. Pokud se dítě těmto činnostem vyhýbá a samo je nevyhledává, může se jednat o opožděný vývoj grafomotorických schopností a dovedností. Pokud problémy přetrvávají do školního věku, je potřeba najít odbornou pomoc, zařadit uvolňovací cviky, upevňovat a podporovat pracovní návyky a využívat kompenzační a speciální pomůcky a podmínky. (Bednářová, Šmardová., 2006). Více bude popsáno v kapitole *Možnosti pomoci při grafomotorických potížích*.

3 Pracovní návyky při kreslení a psaní

Úkolem mateřské školy je připravit dítě na výuku psaní a čtení. Naučit tedy dítě správně sedět a držet psací náčiní. Dítě by také mělo být schopno pracovat s napětím a uvolněním celého těla. Držení těla ovlivňuje především to, jak dítě sedí, je tedy důležité, aby dítě mělo vhodnou židli a stůl. Vytvoření špatných návyků ovlivňuje negativně výkony dítěte, ztrácí tak i chuť a motivaci pro plnění daných úkolů. Platí tedy pravidlo, že mnohem jednodušší je dítě naučit správným návykům hned než později napravovat špatné návyky. (Bednářová, Šmardová., 2006).

3.1 Správné držení těla

Správné držení těla je při kreslení a psaní velmi důležité, ovlivňuje pohyblivost kloubů, uvolnění těla a koordinaci. Nejprve může dítě kreslit ve stoje velké tvary na svislou plochu, která musí být ve výšce jeho očí. Kresba na velkou plochu ve stoje podporuje uvolnění především ramenního kloubu.

Při kreslení a psaní v sedě by měly být vytvořeny podmínky především podle velikosti postavy. (Bednářová, Šmardová., 2006). Dítě by mělo sedět na celém sedadle a nohy by mělo mít ohnuté v kolenou do pravého úhlu, chodidla by se měla dotýkat podlahy celou svou plochou. (Penc In Mlčáková., 2009). Celé tělo je mírně nakloněno dopředu, prsa se nesmí dotýkat stolu. Ramena musí být ve stejné výšce, hlava je skloněna k psací desce tak, aby oči byly od papíru zhruba ve vzdálenosti 25-30cm. Aby dítě mohlo plynule pohybovat rukou po papíře, je zapotřebí, aby mělo dostatek místa okolo sebe. Nedostatek pohybu omezuje funkčnost celé páteře a má vliv i na výslednou práci dítěte. Vytvářením podmínek pro správné držení těla předcházíme i výskytu ortopedických vad. (Bednářová, Šmardová., 2006).

3.2 Úchop psacího náčiní

Správný a pohodlný úchop psacího náčiní je tzv. špetkový úchop, který je vytvořený pomocí tří prstů.

U dětí nacvičujeme správné držení psacího náčiní nejčastěji nápodobou. Většinou není potřeba dětem úchop vysvětlovat, pokud však potřebují slovní vysvětlení, nejčastěji dětem úchop popisujeme tak, jak jim to je nejbližší. Například, že z ruky uděláme letadýlko, palec a ukazováček od sebe co nejvíce rozevřeme a zbývající prsty ohneme.

Do vzniklého dolíku vložíme tužku a položíme ji tak na ohnutý prostředníček, čímž nám vznikne letadélko. Nyní už může dítě jen přiložit na tužku palec a ukazováček a může začít psát nebo kreslit. Další motivací pro správný úchop může být i vytvoření z postýlky prstů, postup je podobný jako u letadla, jen palec je polštářek a ukazováček příkrývka. Tento způsob učení správného držení psacího náčiní je pro děti velmi zábavný a mají ho velmi rády. (Doležalová, 2010).

Správným držením psacího náčiní rozvíjíme u dětí především koordinaci jemných pohybů ruky a prstů, které jsou právě velmi důležité pro kreslení a psaní. Špatné držení psacího náčiní může mít vliv na unavitelnost ruky, kdy dítě cítí bolestivé a nepříjemné pocity, které snižují motivaci pro kreslení a psaní. (Bednářová, Šmardová., 2006).

3.2.1 Správný úchop psacího náčiní

Jak bylo již výše zmíněno, za správné držení psacího náčiní je považováno tzv. špetkové držení. (Doležalová, 2010).

Špetkové držení je založeno na držení psacího náčiní třemi prsty (palec, prostředníček, a ukazováček) pravé či levé ruky. Správné držení vypadá tak, že palec mírně skrčíme, aby přidržoval tužku zleva od jejího hrotu, a také musí být výš než ukazováček. Prostředníček má za úkol přidržovat tužku posledním článkem prstu a ukazováček přidržuje tužku shora, je lehce ohnutý. Zbylé dva prsty jsou ohnuté, malířek se při kreslení a psaní slabě dotýká papíru. (Doležalová, 2010).

Sovák popsal, že levoruké děti drží psací náčiní stejným způsobem jen zrcadlově. (Sovák In Mlčáková., 2009).

3.2.2 Nesprávný úchop psacího náčiní

Za nesprávné držení psacího náčiní jsou považovány všechny úchopy, které se nějakým způsobem liší od správného špetkového úchopu. Pokud dítě drží psací náčiní špetkovým úchopem křečovitě, je to také považováno za nesprávné držení. (Doležalová, 2010).

Mnohdy se špatné úchopy liší od správného úchopu jen malým rozdílem a bohužel tak mohou být i lehce přehlédnutelné. (Bednářová, Šmardová., 2006).

Podle Doležalové se s nesprávným úchopem psacího náčiní můžeme setkat u dětí v raném věku, u dětí vyrůstajících v nepodnětném prostředí nebo u dětí s handicapem. (Doležalová, 2010).

Nejdůležitější však je, aby bylo nesprávné držení zjištěno včas, aby se s tím mohlo pracovat a fixovat správné držení. Pokud by špatné držení nebylo napraveno, je pravděpodobné, že by mělo dítě později ve škole problémy se psaním. (Doležalová, 2010).

3.3 Postavení ruky při kreslení a psaní

Postavení ruky při kreslení a psaní je také důležité. Horní konec tužky by měl směřovat mezi rameno a loket, kdy konec tužky a rameno svírají zhruba úhel 45 stupňů. Pokud je správné postavení ruky, ruka je uvolněná a pohyb po papíře je plynulý.

Častým problémem leváků bývá nadměrné ohýbání a vytáčení ruky. Výsledkem bývá únava, bolest a nezáměr o psaní. Naopak správné postavení ruky usnadní naklonění psací plochy. Papír by měl být nakloněn podle toho, jakou rukou dítě píše. Pokud dítě píše pravou rukou, nakloníme nahoru pravý roh a druhá ruka má za úkol papír přidržovat.

3.4 Uvolnění ruky při kreslení a psaní

Grafický výkon dítěte poznamenává i míra uvolnění ruky. Pokud nemá dítě při kreslení a psaní dostatečně uvolněnou ruku a naopak na tužku velmi tlačí, začne být ruka velmi brzo unavená a dítě si může stěžovat i na bolestivost.

Pokud dítě na psací náčiní tlačí, je to patrné na linii kresby, která může být kostrbatá, vytlačená a přerušovaná. Nadměrný tlak na tužku poznamenává hlavně plynulost vedení čáry.

Před začátkem grafomotorické činnosti bychom měli s dětmi provádět hry a cvičení na rozvoj jemné motoriky. Například hrou na „hadráčka“ nebo rytmem naučíme děti ovlivňovat svalové napětí a uvolnění. (Bednářová, Šmardová., 2006).

3.4.1 Uvolňovací a rozcvičovací grafomotorické cviky

Prostřednictvím uvolňovacích a rozcvičovacích grafomotorických cviků se dítě naučí uvolnit ruku před psaním a kreslením a zlepší si koordinaci oka a ruky. Typickým znakem pro tyto cviky je předem jasně daný směr, kudy má dítě vést čáry. Z počátku je směr ohraničen dvěma čarami a postupně se náročnost na koordinaci zvětšuje. Pomocí cviků si dítě automatizuje pracovní návyky, mezi které patří držení tužky, postavení ruky, papíru apod. Pracovní návyky více popisuje třetí kapitola.

Uvolňovací cviky rozvíjí jemnou motoriku a pracují s uvolněním a napětím. Uvolnění je zaměřeno především na koordinaci ramenního a loketního kloubu.

Cviky je nejlepší provádět vždy před kreslením a psaním. Mohou být prováděny několika způsoby, na papíře, na zdi vestoje, vkleče nebo vsedě. Pro větší motivaci můžeme cviky doplnit básničkami a písničkami.

Cviky dělíme podle náročnosti do tří skupin:

První skupina uvolňovacích grafomotorických cviků

Cviky v první skupině jsou nejméně náročné a vhodné pro předškolní děti. Pro motivaci a vzbuzení zájmu můžeme tyto cviky nazývat jako „závodní dráhy“, po kterých jezdí auta rychle, to pomůže k většímu uvolnění ruky a naučení nepřerušovat a sledovat linii. Cviky jsou děleny podle stupně obtížnosti. Mezi nejjednodušší patří půlkruhovitě dráhy bez záhybů. Postupně se obtížnost drah zvětšuje a tím, že se přidávají záhyby, nejtěžší dráhu tvoří pouze jedna linie, kterou má dítě za úkol co nejpřesněji obtáhnout.

Pohyby musí být vedeny zleva doprava. Všechny dráhy by měly děti projíždět plynule bez zvedání tužky tak, aby byla linie jedním nepřerušovaným tahem. Ze začátku nevyžadujeme úplnou přesnost, a to z toho důvodu, že v případě velké soustředěnosti by dítě začalo čáru přerušovat a nedocházelo by tak k uvolnění ruky. Před začátkem si můžeme vždy cestu nejprve projet prstem, aby si dítě osvojilo techniku.

Druhá skupina uvolňovacích grafomotorických cviků

Do druhé skupiny uvolňovacích cviků patří cviky náročnější na koordinaci a jsou hlavně obtahovací a jednotažné. Tyto cviky jsou také vhodné pro děti v předškolním věku.

Úkolem těchto cviků je také naučit dítě plynulosti a nepřerušovanosti pohybů tužky na papíře. Plynulost tahů je mnohem důležitější nežli přesnost. Obtahování provádíme opakovaně, několikrát za sebou a různými způsoby. Můžeme obtahovat přímo na papíře nebo přes průsvitné fólie. Při použití průsvitných fólií je důležité myslet na to, že tužka zanechává na papíře jinou stopu než na fólii, kde klouže rychleji.

K této skupině uvolňovacích cviků můžeme přidat i nácvik kruhů. Aby se ale kruh stal uvolňovacím cvikem, je zapotřebí, aby jeho kreslení bylo zvládnuto a zautomatizováno. Kruh má za úkol dítě kreslit nepřerušovaně a plynule a každý tvar

několikrát obtáhnout. Pro větší zábavu a zajímavost lze z kruhů vytvářet různé obrazce nejprve podle předznačených kruhů a později podle předlohy. Po zvládnutí této techniky může dítě začít spontánně kreslit kruhy.

Každá kresba je kreslena na jeden papír nejméně o velikosti A4. Při kreslení kruhů se procvičují všechny klouby, které potřebujeme pro kreslení a následně pro psaní.

Třetí skupina uvolňovacích grafomotorických cviků

Třetí skupina je určena pro děti ve školním věku. Pro tyto cviky je zapotřebí zvládnutí grafomotorických prvků, ze kterých se později skládá písmo. Tyto prvky se mohou stát uvolňovacími až v případě, kdy je jejich kreslení plně zautomatizované. Další nezbytností je plynulost tahů, pohyby rukou vodorovně i svisle a to zleva doprava. V průběhu učení těchto cviků se rozvíjí u dětí grafomotorická a vizuomotorická koordinace. Teprve až když má dítě tyto cviky naučené, mohou sloužit jako uvolňovací. (Bednářová, Šmardová., 2006).

3.5 Grafické prvky a grafomotorické cviky

Pro rozvoj grafomotoriky existuje velké množství pracovních listů. Při výběru vhodného pracovního listu je důležité myslet na to, že každé dítě je individuální. Náročnost a provedení prvků by mělo odpovídat jeho možnostem. Nejvhodnějším postupem je začít u prvků, které má již osvojené, ty upevnit a zautomatizovat. Až poté se můžeme věnovat další skupině prvků. Pokud má dítě dostatek času a vhodnou motivaci, bude úkoly plnit s chutí a radostí.

Základní grafické prvky můžeme pro lepší orientaci rozdělit do čtyř skupin:

První skupina prvků

První skupina prvků je určena pro děti od 3 do 4,5 roku dítěte. Patří sem prvky, při kterých se dítě učí vést koordinovaně čáru směrem, který je předem určený. Grafomotorickým prvkem první skupiny jsou rovné čáry a kruh.

Svislá rovná čára by měla být vedena plynule a nepřerušovaně odshora dolů. Nejčastějším úkolem na rozvoj svislých čar jsou pracovní listy, kde má dítě za úkol spojit dva body.

Vodorovné čáry se kreslí zleva doprava, jako svislé je rovněž trénujeme pomocí spojování dvou bodů. Motivací může být klec nebo plot pro zvířátka.

Kruh je u dětí učen zejména opakovaným obtahováním. Pokud má dítě natrénovanou techniku kreslení kruhu, můžeme zařadit pracovní listy, kde je úkolem zakreslit kruh bez pomoci.

Kreslení **teček** můžeme také zařadit do první skupiny prvků, Při jejich kreslení je důležité, aby se hrot tužky dotýkal lehce papíru a ruka byla uvolněna.

Oblouky dělíme na horní a dolní. Dolní oblouk je pro děti jednodušší.

Šikmé čáry řadíme mezi nejnáročnější prvky této skupiny, mohou být krátké, středně dlouhé až dlouhé a nejčastěji spojují také dva body nebo obrázky.

Druhá skupina prvků

Druhá skupina prvků je určena pro děti ve věku 4 až 4,5 let. Pro zvládnutí prvků z druhé skupiny je potřeba větší koordinovanost a záměrné udržení vzdálenosti. Patří sem spirála, šikmé čáry, vlnovky, elipsa a zuby.

Spirála je náročná na koordinaci. Důležité je dodržovat správnou vzdálenost mezi jednotlivými čarami, aby se nedotýkaly. Nejčastější motivací je bludiště a hlemýžď,

Zvládnutí **šikmé čáry** všemi směry je nejčastěji rozvíjeno u kresby sluníčka, když dítě kreslí paprsky.

Abychom mohli kreslit **vlnovku** je zapotřebí mít osvojenou techniku spodního i horního oblouku.

Elipsa je pro děti většinou nenáročným prvkem vycházejícím z přirozeného pohybu zápěstí. Problém může nastat v případě, že nedokáže rozlišit kruh, spirálu a elipsu. Pokud takový problém nastane, je důležité se k předchozím prvkům vrátit a znovu je procvičit.

Pro kresbu **zubů** je zapotřebí zvládnutí šikmých čar a změny směru.

Třetí skupina prvků

Třetí skupina prvků je charakteristická pro děti od 5 do 6,5 let. Pro zvládnutí prvků ze třetí skupiny je zapotřebí mít pohyby již zcela koordinované a rozsah pohybů musí

být ve vertikálním i horizontálním směru. Patří sem oblouky a smyčky s vratným tahem, které později potřebujeme k nácvičku psaní.

Pro zvládnutí kresby **horní smyčky** je potřeba, aby dítě umělo křížení šikmých čar. Dále si musí dítě uvědomovat směr, kterým povede čáru. Nejčastějším problémem bývá zatočení klíčky.

Spodní smyčky jsou pro děti ještě obtížnějším prvkem nežli smyčky horní. Je velmi důležitá slovní instrukce a plynulost tahů.

Horní oblouk s vratným tahem (arkády) je pro děti velmi obtížný, slovní instrukce je proto nezbytná. Nejdůležitější je vysvětlit dítěti jakým směrem má být čára vedena. Nejčastěji dětem pomáháme slovy: „Po čáře nahoru a hop“.

Pro **spodní oblouk s vratným tahem (girland)** platí stejná pravidla jako u horního oblouku.

Čtvrtá skupina prvků

Čtvrtou skupinu prvků tvoří už elementy písma a není potřeba, aby je dítě zvládalo v předškolním věku. Můžeme se s nimi seznamovat pomocí her a příběhů. Pro zvládnutí písma jsou důležité i prvky z předchozích skupin. Právě na jejich rozvoj se zaměřujeme v mateřských školách prostřednictvím pracovních listů. (Bednářová, Šmardová., 2006).

4 Grafomotorické poruchy

Nerovnoměrný nebo opožděný vývoj může být hlavní příčinou odchylek v rozvoji grafomotorických schopností. Grafomotorický projev dítěte neodpovídá jeho věku a je na nižší úrovni a některé schopnosti se dokonce nemusí rozvíjet optimálně. Nedostatky v rozvoji grafomotoriky by později komplikovaly dítěti nácvik psaní. Nejčastěji se projevují špatnou artikulací a koordinací. Psaný projev bývá neúhledný, kostrbatý, neurovnaný, špatně čitelný a nesrozumitelný.

Včasné poznání problémů a nedostatků velmi posílí primární prevenci a předchází vzniku poruše psaní (dysgrafii). (Bednářová, Šmardová., 2006).

4.1 Rané signály grafomotorických poruch

Včasné odhalení rizik poruch psaní u dítěte v předškolním věku nám umožní efektivně začít pracovat na preventivní péči. Je ale nezbytně nutné si uvědomit a umět posoudit úroveň psychomotorických dovedností a celkového rozvoje dítěte. Měli bychom nejprve zjistit, jaké má dítě možnosti a předpoklady pro psaní a až poté můžeme hledat nedostatky a rezervy.

Mezi nedostatky a rezervy může patřit u tzv. „rizikového“ předškoláka odmítání a vyhýbání se kreslení, kreslí jen hlavonožce a neumí si vybrat námět. Nedokáže obkreslit základní tvary, neumí postupovat podle slovních instrukcí. Celkově je takové dítě velmi neobratné, má poruchy výslovnosti. Nemá vyhraněnou laterální, špatně se orientuje v prostoru. Mohou se u něj objevit i poruchy pozornosti a soustředění.

Dítě, u kterého se vyskytují výše zmíněné symptomy, má problém s koordinací pohybů jemné motoriky. Jeho grafický projev je neúhledný, přerušovaný a neucelený.

Všechny tyto rizikové signály jsou pro rodiče a učitele pouze orientační, nelze podle nich stanovit diagnózu, mohou ale upozornit, že je potřeba udělat důslednější vyšetření. V tomto případě je zapotřebí navštívit odborná poradenská centra. Teprve až na základě vyšetření, lze určit přítomnost jednotlivých symptomů poruchy a možnosti dalšího postupu. (Lipnická., 2007).

4.2 Možnosti pomoci při grafomotorických potížích

Jak je uvedeno v kapitole o tělesném a motorickém vývoji dítěte, je zapotřebí mít na paměti, že pokud se u dítěte vyskytne problém v oblasti grafomotoriky, musíme

se nejprve zaměřit na rozvoj hrubé motoriky a až poté na jemnou motoriku a grafomotoriku.

Činnosti na rozvoj hrubé a jemné motoriky najdeme také ve výše zmíněné kapitole.

Obecně platí, že bychom měli u dětí podporovat zájem o kreslení, což znamená, že by měly mít volný přístup k pastelkám a papíru. Dostatek povzbuzování a pochvaly je také nezbytný, měly by být hodnoceny za každou práci a oceňovány za snahu. V případě přetrvávání negativních zkušeností a nezájmu o kreslení se u dětí potíže v grafomotorice prohlubují a psaní na začátku školní docházky jim bude způsobovat velký problém. (Bednářová, Šmardová., 2006).

4.3 Pomůcky pro rozvoj a nápravu grafomotoriky

„Pro správné držení tužky se doporučují kompenzační pomůcky, takzvaný trojhranný program. Jedná se o trojhranné psací potřeby, pryžové, plastové, dřevěné nástavce na tužky, pera s ergonomicky tvarovanou úchopovou částí“. (Mlčáková., 2009, str. 56).

Nejčastěji se používají pastelky a tužky ve tvaru trojúhelníku, ale je zapotřebí asistence dospělého, který dítěti vysvětlí a ukáže, k čemu taková trojhranná pastelka nebo tužka slouží a jak s ní správně zacházet.

Pokud má dítě i přesto potíže se správným úchopem psacího náčiní, je potřeba použít speciální násadky na tužky, které ještě více fixují prsty k správnému úchopu. V dnešní době se dá koupit celá řada různých nástavců, ať už pryžových, plastových nebo dřevěných. Nástavec bychom měli vybírat především podle potřeb dítěte.

Pokud nástavec nechceme kupovat, můžeme si ho podle H. Tymichové vyrobit doma sami. Potřebujeme k tomu pouze modurit, kovovou verzatilku, z které vyjmeme náplň a šikovní ruce. Postup je velmi jednoduchý, nejprve na tužku vymodelujeme moduritový váleček, do kterého obtiskneme prsty dítěte. Váleček chvíli povaříme v horké vodě, existují ale i jiné hmoty, z kterých by se dal tento nástavec doma vyrobit a není potřeba je vařit. (Bednářová, Šmardová., 2006).

5 Vstup dítěte do školy

V 6-7 letech dítěte nastává v jeho životě velká sociální změna, dítě nastupuje do školy a stává se tak školákem.

Roli školáka dostává dítě v určitém věku automaticky, je ale limitována tím, aby dítě dosáhlo určitého věku a dostatečné vývojové úrovně. Před vstupem dítěte do 1. třídy byly posuzovány jeho kompetence, které jsou potřebné k zvládnutí školní docházky. Tyto kompetence můžeme dělit na dvě skupiny: školní zralost a školní připravenost. (Vágnerová, 2000).

5.1 Školní zralost a připravenost

Školní zralost

Pojem školní zralost bychom mohli definovat jako dostatečný tělesný a duševní vývoj dítěte, který je důležitý pro zvládnutí školní docházky. (Langmeier, 1998).

Průcha (2008) v Pedagogickém slovníku definuje školní zralost dle dvou pohledů:

- 1) *„školní zralost v pedagogicko-psychologickém pojetí znamená stav dítěte projevující se v takové úrovni jeho organismu, která mu umožňuje adaptaci na prostředí školy. Toto pojetí vychází z vývojové psychologie, které vysvětluje, jak dítě dozrává ve své centrální nervové soustavě, ve svých mentálních schopnostech, vnímání, pozornosti, řečových a komunikativních dovednostech“.*
- 2) *„v oblasti školní legislativy je školní zralost chápána jako podmínka pro zahájení povinné školní docházky po dovršení šestého roku věku, kdy má být dítě tělesně a duševně vyspělé. (Průcha, 2008, str. 243).*

Školní připravenost

Termín školní připravenost začala používat především pedagogická veřejnost. (Bednářová, Šmardová., 2015). Školní připraveností jsou myšleny kompetence a předpoklady, které se rozvíjejí učením, jsou závislé na sociálních zkušenostech a nezbytné pro zvládnutí školní docházky. (Vágnerová, 2000).

Průcha (2008) definuje školní připravenost jako: *„souhrn předpokladů dítěte pro úspěšné zvládnutí školního života a nároků vyučování. Školní připravenost je komplexní charakteristika, která zahrnuje jak úroveň biologického a psychického*

vývoje dítěte (školní zralost), tak dispozice vytvářené na základě učení a vlivem konkrétního sociálního prostředí. Pro úspěšné zvládnutí role žáka musí dítě dosáhnout určité socializační úroveň, tj. např. umět se vhodně chovat ve vztahu k učitelům a k spolužákům, být schopno s nimi komunikovat, znát a přijímat určité morální hodnoty a normy, a také být pozitivně motivováno k učení a škol. vzdělávání. V praxi vznikají problémy z toho, že školní připravenost některých dětí není dostačující, a to především vlivem znevýhodněného sociokulturního prostředí jejich rodin aj. K vyrovnání tohoto nedostatku slouží přípravné třídy“. (Průcha, 2008, str. 241).

5.2 Posuzování školní zralosti a připravenosti

Posuzování školní zralosti

Pro posouzení školní zralosti existuje velké množství různých testů, ve všech testech se ale posuzuje školní zralost podle čtyř základních oblastí. (Kuric, 2000). Jedné se o **tělesnou, kognitivní, pracovní a emocionálně-sociální zralost**. (Bednářová, Šmardová., 2015).

Všechny oblasti zralosti jsou podmíněny zráním CNS, zralostí osobnosti ale také výchovou. (Bednářová, Šmardová., 2015).

Tělesná zralost

Tělesnou zralost a posouzení zdravotního stavu provádí dětský lékař. (Bednářová, Šmardová., 2015). Dítě by mělo být pohybově koordinované, motoricky zklidněné. Pohyby by měli být úsporné a efektivní, mělo by z nich mít radost, dokázat je usměrnit, zvládat přesné pohyby, které jsou důležité pro kresbu a psaní. Dále je důležité, aby před vstupem do školy mělo vyhraněnou laterální. (Šimíčková-Čížková a kol., 2010).

Kognitivní zralost

Do skupiny kognitivních schopností patří řeč, vizuomotorika a grafomotorika, sluchové a zrakové vnímání, vnímání času a zvládnutí matematických představ. (Kuric, 2000).

- **Řeč** - Na komunikační schopnosti a řeč je ve škole kladen velký nárok, především z důvodu, že rozvinutá řeč je důležitá proto, aby dítě rozumělo mluvenému slovu a umělo přirozeně komunikovat. Dále je řeč důležitá pro postavení dítěte

v kolektivu, aby umělo sdělit, co si myslí. Děti s opožděným nebo nedokonalým vývojem řeči mají často problémy se čtením a psaním, často se u nich vyskytují i specifické vývojové poruchy. (Bednářová, Šmardová., 2015),

- **Vizuomotorika a grafomotorika** - Vizuomotorika a grafomotorika je jedním z předpokladů pro správné naučení psaní. Je tedy velmi důležité ji u dětí neustále rozvíjet. Dokonce i prostřednictvím oblékání, stolování a zvládání sebeobsluhy se u dítěte rozvíjí souhra oka a ruky tedy vizuomotorika. Dále jsou vhodné stavebnice, korálky, skládačky a mozaiky. (Bednářová, Šmardová., 2015). O rozvoji grafomotoriky je více pojednáváno v první kapitole v části o *Tělesném a motorickém vývoji*,
- **Sluchové vnímání** - Sluchové vnímání má především význam k osvojení komunikačních schopností. Má-li dítě oslabené sluchové vnímání, mohou později nastat problémy ve psaní, čtení a zapamatování. Například četba pohádek je vhodnou činností pro rozvoj sluchového vnímání. Měla by se u dětí rozvíjet i sluchová paměť a to pomocí učení básniček, písniček nebo hrou na „tichou poštu“. (Bednářová, Šmardová., 2015),
- **Zrakové vnímání** - Zrakové vnímání je důležité především pro poznání světa, ale také pro rozvoj řeči, prostorové orientace a vizuomotorické koordinace. Poznávání písmen a číslic je založeno na dobrém zrakovém vnímání. Dítě v předškolním věku by mělo zvládnout pojmenovat všechny barvy, učit se rozlišovat i odstíny barev, umět rozlišit figuru a pozadí. (Bednářová, Šmardová., 2015),
- **Vnímání času** - Aby se dítě dokázalo orientovat v časové posloupnosti a při posloupnosti úkolů běžného života, je zapotřebí, aby se orientovalo v čase. Dítě by si mělo umět ve škole rozvrhnout čas na plnění úkolů, aby je zvládlo v daném čase splnit. (Bednářová, Šmardová., 2015),
- **Zvládnutí matematických představ** - Aby dítě zvládalo vytvářet předmatematické představy je potřeba, aby mělo rozvinuté sluchové, zrakové, hmatové, prstové, časové vnímání, řeč a motoriku. Nejprve se dítě učí porovnávat, třídit podle druhu, barvy a tvaru a následuje řazení podle velikosti. Pro rozvoj matematických představ je vhodná hra Člověče, nezlob se. (Bednářová, Šmardová., 2015).

Pracovní zralost

Pracovní zralost je pro vstup dítěte do školy taky důležitá, i když mnohdy se ani neuvádí. Dítě by mělo u pracovních úkolů nějaký čas vydržet a hlavně musí pochopit smysl dané činnosti, mělo by si také uvědomit, že je pro život člověka důležité právě učení. (Kuric, 2000). Dále by mělo být dítě při plnění úkolů do jisté míry samostatné, mělo by se umět orientovat v sešitě, učebnici a pomůckách.

Emocionálně-sociální zralost

Zde mluvíme o sociální a citové vyspělosti dítěte, mělo by být schopno se na určitou dobu odtrhnout od matky a být samostatné. Je důležité, aby přijalo roli žáka, zařadilo se mezi ostatní spolužáky a bylo schopno plnit úkoly ve výchovně-vzdělávacím procesu. (Kuric, 2000). Musí také respektovat autoritu učitele, umět odložit své momentální přání a potřeby a podřídit se danému režimu. Velmi důležitá, je adaptace na hodnocení úkolů učitelem. (Šimíčková-Čížková a kol., 2010).

Všechny vyjmenované znaky školní zralosti splňuje velmi málo dětí. Nesmíme zapomenout, že některé vlastnosti se u dětí vyvinou ještě v průběhu roku, pokud bude mít dítě správné vedení učitelky a podporu ze strany rodičů zejména prostřednictvím domácí přípravy. Děti by neměly být přetěžovány, neboť to může bránit dobrému výsledku.

Pokud zjistíme, že není dítě zralé na nástup do školy, je potřeba doporučit odklad školní docházky a měly by být navrženy postupy k případnému rozvoji dítěte. (Langmeier, 1998).

Posuzování školní připravenosti

Při rozhodování zda je dítě připraveno na vstup do 1. třídy je více používán termín školní připravenost. Jedná se o aktuální stav rozvoje dítěte ve všech jeho oblastech. (Pilařová, Šimek., 2012).

Goleman ve své knize uvádí: „*připravenost dítěte pro školní docházku závisí na nejzákladnější ze všech znalostí – na znalosti, jak se učit, vyjmenovává sedm nejdůležitějších aspektů této schopnosti*“. (Goleman In Bednářová, Šmardová., 2015, s. 2).

Mezi tyto schopnosti patří zdravé sebevědomí, zvědavost, schopnost jednat s druhým, sebeovládání, spolupráce a schopnost komunikovat.

- Dítě by mělo mít zdravé **sebevědomí**, a zvládat své chování a pohyby,
- Dítě by mělo být dostatečně **zvědavé**,

- Dítě by také mělo být schopno **jednat** s druhými, aby dosáhl určitého cíle,
- Chování dítěte by mělo být odpovídající jeho věku a měl by se umět **sebeovládat**,
- Dítě by mělo být schopno **spolupráce**, mělo by chápat druhé a umět jim pomoci,
- Dítě by mělo být **schopno komunikovat** a ostatním sdělit své pocity a myšlenky.

5.3 Odklad povinné školní docházky

Odklad povinné školní docházky by se dal definovat jako určité preventivní opatření, které má předejít selhání nezralého dítěte. Nástup do školy je pro dítě velkou změnou vyžadující od dítěte určité výkony. Dobrý start je tedy pro osobnost dítěte velmi důležitý, pokud bude mít start naopak špatný a neúspěšný může, to ovlivnit především jeho postoj ke škole a další vzdělávací etapě.

Klégrová (2003) uvádí ve své knize, že podle současné legislativy: „*není-li dítě po dovršení šestého věku tělesně nebo duševně přiměřeně vyspělé a požádá-li o to jeho zákonný zástupce (rodič, osoba či instituce, které bylo dítě svěřeno do péče), odloží mu ředitel školy začátek povinné školní docházky o jeden rok*“. Ředitel rozhodne na základě odborného posouzení lékaře, pedagogicko-psychologické poradny nebo speciálně pedagogického centra. (§34, odst. 2, Zákon o soustavě...základních škol 29/84, až 258/96 Sb.)“ (Klégrová., 2003. s. 31).

Zda je dítě dostatečně zralé na nástup do 1. třídy mohou posoudit pouze odborníci. Jednotliví odborníci posuzují stránku vývoje dítěte, na kterou mají kvalifikaci. Např. doktor posuzuje zdravotní stav dítěte, v pedagogicko-psychologické poradně hodnotí psychickou připravenost dítěte a v speciálně pedagogickém centru se zaměřují na děti s mentálním postižením nebo smyslovými vadami.

Při odkladu povinné školní docházky se můžeme setkat i s pojmem dodatečný odklad. Klégrová uvádí, že dodatečný odklad je v zákoně definován takto: „*Pokud se u žáka prvního ročníku základní školy v průběhu prvního pololetí objeví nedostatečná tělesná nebo duševní vyspělost ke školní docházce, může ředitel školy po projednání se zákonnými zástupci dodatečně odložit plnění školní docházky na následující rok.* (§ 34, odst. 3, Zákon o soustavě...základních škol 29/84, až 258/96 Sb.)“ (Klégrová., 2003. s. 35). Dodatečný odklad se využívá zcela výjimečně, ale pokud není jiná možnost, tak je to pro dítě to nejlepší. Dítě se dokáže s návratem do mateřské školy většinou

rychle vypořádat, ale určité zklamání z neúspěšného nástupu do 1. třídy si může nést po celý život. (Klégrová., 2003).

V případě rozhodnutí o odkladu povinné školní docházky je důležité, aby byla doba odkladu maximálně využita pro rozvoj schopností a dovedností, ve kterých byli u dítěte shledány nedostatky. Podpora rozvoje by měla probíhat především v rodině a v mateřské škole. (Pilařová, Šimek., 2012).

6 Empirická část

6.1 Cíl praktické části

Praktická část bakalářské práce je zaměřena na připravenost dětí v oblasti grafomotoriky před vstupem do první třídy základní školy.

Hlavním cílem bakalářské práce bylo popsat vývoj grafomotoriky u dětí předškolního věku a cílem průzkumu bylo zjistit, jakým způsobem jsou děti připravovány v oblasti grafomotoriky v mateřských školách.

Dalším úkolem průzkumu bylo najít odpovědi na předem stanovené výzkumné otázky.

Výzkumné otázky bakalářské práce:

- Jakým způsobem jsou rozvíjeny grafomotorické schopnosti dětí v mateřských školách?
- Jaké jsou nejčastější problémy v grafomotorice?
- Jsou děti po ukončení docházky v mateřských školách připraveny na psaní?

Průzkum byl proveden metodou pozorování dětí a dotazníkovým šetřením. Pozorování bylo prováděno v mateřských školách. Dotazníkové šetření bylo uskutečněno mezi učitelkami mateřských škol a mezi pedagogy prvních tříd na základních školách.

6.1.1 Stanovení hypotéz

Pro praktickou část byly předem stanoveny dvě hypotézy. Platnost či neplatnost hypotéz byla ověřována prostřednictvím zvolené metody pozorování a dotazníkového šetření. Více o zvolených metodách výzkumu je popsáno v následující kapitole „*Použité výzkumné metody*“.

- Hypotéza č. 1 – Děti na konci předškolního období jsou připraveny na psaní,
- Hypotéza č. 2 – Nejčastějším problémem je špatné držení psacího náčiní.

6.2 Použité výzkumné metody

K získání potřebných informací a dosažení cíle průzkumu bylo provedeno pozorování, které patří k nejčastěji používaným metodám a slouží k získání informací bez jakéhokoliv zásahu a dotazníkové šetření. Tyto techniky byly zvoleny, aby bylo možné co nejpřesněji dosáhnout cíle a ověřit platnost stanovených hypotéz.

Pozorování lze definovat jako záměrné sledování smyslově vnímatelných jevů, jako je například chování lidí. (Průcha a kol., 2008) Pozorování je nejčastěji používané jako metoda pedagogické diagnostiky a empirického výzkumu. Známe několik typů pozorování, za klíčovou charakteristiku lze ale považovat míru standardizace občas nazývanou i jako stupeň formalizace. Podle míry standardizace je pozorování děleno na standardizované a nestandardizované. Při standardizovaném pozorování, jak už je zřejmé z názvu, je potřeba dodržovat pravidla, neboť je striktně předepsáno a formalizováno. Výsledky jsou potřeba zaznamenávat do tzv. záznamového archu, který byl použit i při níže prováděném pozorování této práce. (Reichel., 2009)

Dotazník je jednou z dalších z možností jak získat informace. Je specifický především pro sociální výzkum a to především z důvodu nutné spolupráce zkoumaného. Podstatou dotazníků je získání odpovědí na předem stanovené otázky, které mohou být volné, uzavřené a polouzavřené. Volné otázky nenabízejí dotazovanému žádnou možnou odpověď, nechávají mu prostor na jeho vlastní. Naopak u otázek uzavřených musí dotazovaný vybrat jednu odpověď z nabízených variant. A otázky polouzavřené jsou spojeny těchto dvou variant, dotazovanému jsou poskytnuty nabízené varianty odpovědí a má možnost odpovědět i vlastní variantu. (Reichel., 2009)

Pozorování bylo prováděno v heterogenních a homogenních předškolních třídách mateřských škol Středočeského kraje. Pozorovány byly děti chystající se na zápis a následný nástup do první třídy.

Při grafomotorických činnostech a malování bylo pozorováno, zdali mají osvojeny pracovní návyky při kreslení a psaní, mezi které patří správné držení těla, úchop psacího náčiní, postavení a uvolnění ruky. Dále bylo sledováno, jestli učitelky mateřských škol děti při práci kontrolují a napravují a jak s nimi pracují. Vše bylo zaznamenáváno do předem připraveného záznamového archu, kde byla zaškrťována vždy jedna z možných odpovědí (nezvládá, zvládá s dopomocí, zvládá samostatně. (viz příloha č. 3)

Dotazník byl vytvořen pro třicet učitelek mateřských škol a třicet pedagogů prvních tříd základních škol. Dotazníky byly respondentům zasílány v elektronické podobě i rozdaný vytištěné na papíře. Návratnost dotazníků byla okolo 90 %. Z rozdaných 34 dotazníků pro učitelky MŠ, bylo navraceno 30 vyplněných dotazníků, což je 88 %. Návratnost dotazníků od pedagogů prvních tříd ZŠ byla 93 %, neboť z rozdaných

32 dotazníků se vrátilo 30. Vyplnění dotazníků respondenty bylo zhodnoceno velmi kladně, protože návratnost byla 91 %.

Dotazník pro učitelky mateřských škol obsahoval 18 otázek, z toho 14 uzavřených vždy s dvěma a více možnými odpověďmi a 4 otevřené otázky. (viz. dotazník pro učitelky MŠ, příloha č. 1) První dvě otázky byly zaměřeny na zjištění počtu a složení tříd, neboť to může velmi ovlivnit práci pedagoga a to především jeho možnost individuálního přístupu. Následující otázky se zaměřovaly již na samotnou grafomotoriku a práci učitelek.

Dotazník pro pedagogy prvních tříd základních škol obsahoval 14 otázek. Stejně jako u dotazníku pro učitelky MŠ se skládal z otázek uzavřených a otevřených. Pedagogové odpovídali na 8 uzavřených a 6 otevřených otázek. (viz. dotazník pro pedagogy ZŠ, příloha č. 2) První otázky zjišťovaly vzdělání a praxi učitelů. Dále byl stejně jako u předchozího dotazníku zjišťován počet žáků ve třídě. Další otázky byly zaměřeny právě na práci pedagoga, zda před psaním probíhají uvolňovací cviky, zdali kontroluje a napravuje správný úchop psacího náčiní.

V obou dotaznících byla položena otázka, zda si pedagogové myslí, že jsou děti po ukončení docházky v mateřské škole připraveny na psaní a jaké jsou nejčastější problémy spojené s grafomotorikou. Všechny tyto odpovědi pomohly k ověřování stanovených hypotéz.

V kapitole „*Výsledky a vyhodnocení výzkumu*“ je vyhodnoceno pozorování a dotazníky pro učitelky MŠ a pedagogy prvních tříd ZŠ. Výsledky z obou metod byly vyhodnoceny a následně zpracovány do grafů. Odpovědi byly uváděny v %. Grafy byly očíslovány a je u nich vždy uvedena otázka, na kterou respondenti odpovídali. Každý graf je doplněn slovním popisem.

6.3 Charakteristika a popis zkoumaného vzorku

Jak bylo již výše zmíněno, výzkumné šetření formou pozorování bylo prováděno v mateřských školách Středočeského kraje. K pozorování bylo vybráno pět mateřských škol, které s pozorováním předem souhlasily.

Třídy byli heterogenní i homogenní, výzkum byl však zaměřen na děti v předškolním věku, tedy ve věku 5-7 let. Výzkumný vzorek tvořilo 85 dětí předškolního věku.

Výzkumný vzorek pro dotazníkové šetření tvořilo 30 učitelek mateřských škol a 30 pedagogů základních škol.

6.4 Průběh průzkumu

Výzkum byl prováděn po dobu čtyř měsíců (říjen 2017 – leden 2018).

7 Výsledky a vyhodnocení výzkumu

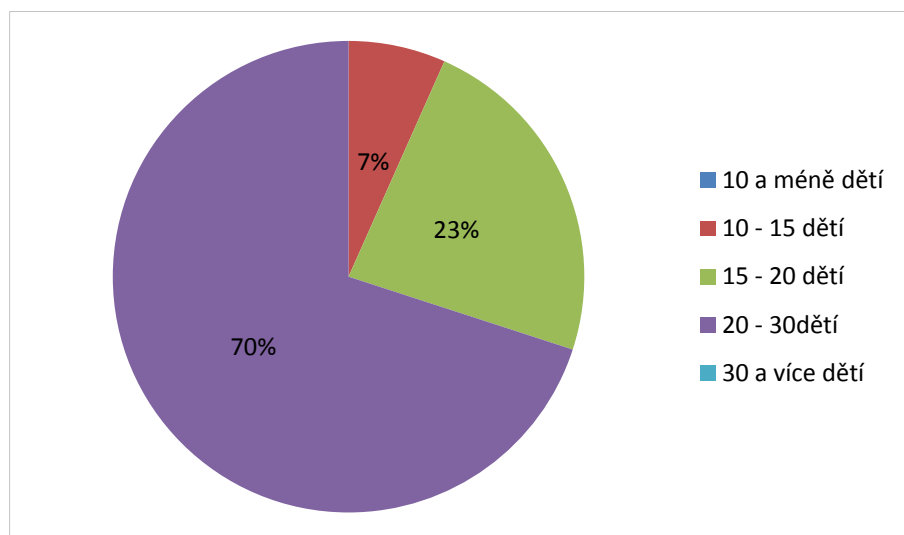
7.1 Dotazníkové šetření – prezentace výsledků a jejich analýza

Při výzkumu prostřednictvím dotazníkového šetření byly použity dva druhy dotazníků.

- Dotazník č. 1 – pro učitelky MŠ,
- Dotazník č. 2 – pro učitelky a učitele ZŠ.

7.1.1 Dotazník pro učitelky MŠ

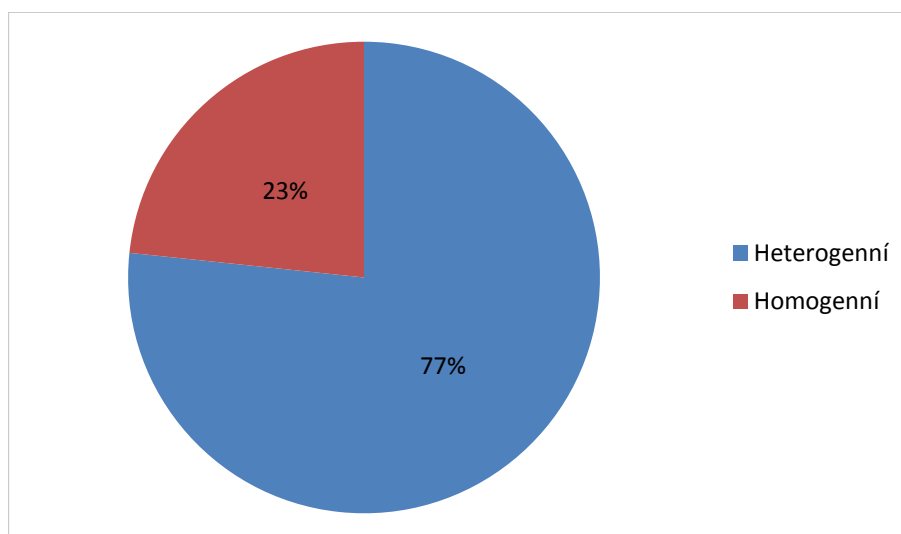
Otázka 1: Kolik dětí máte ve třídě?

Graf 1: Počet dětí ve třídách MŠ

První otázka zjišťovala počet dětí ve třídě. Z grafu je zřejmé, že více jak polovina dotazovaných učitelek (70 %) pracuje ve třídě s dvaceti až třiceti dětmi. 23 % učitelek pracuje ve třídě s patnácti až dvaceti dětmi a pouhých 7 % má ve třídě 10 až 15 dětí.

Otázka 2: Máte heterogenní či homogenní složení třídy?

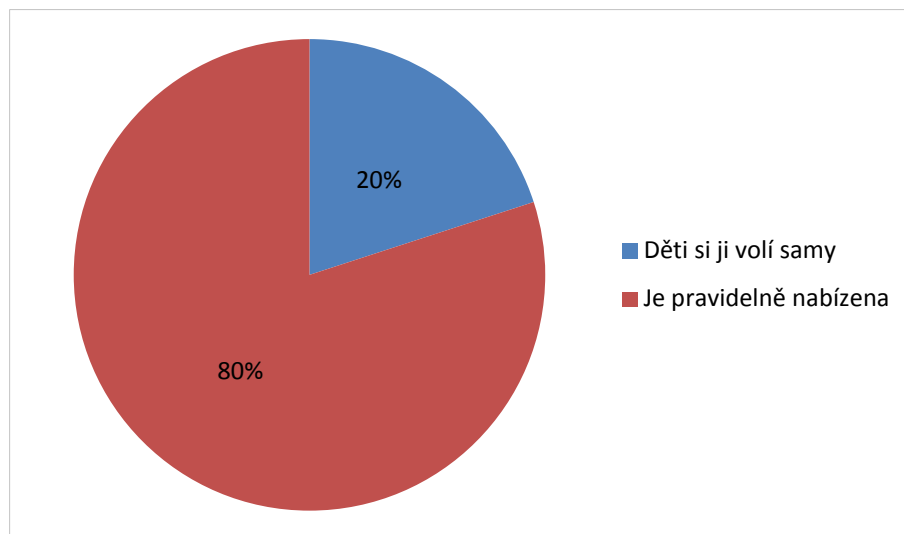
Graf 2: Složení tříd

Z výše uvedeného grafu vyplývá, že většina (77 % dotazovaných) mateřských škol je heterogenních. Heterogenní třídy jsou třídy, kde jsou děti věkově smíšené a to tak, že část dětí tvoří děti předškolního věku, děti ve věku 4 až 5 let a děti tříleté. Naopak třídy homogenní jsou věkově jednotné. Nabízí se však otázka, co je lepší. Dotazované učitelky pracující v heterogenních třídách napsaly, že preferují právě třídy heterogenní. Jako výhody uvádějí možnost individuálního přístupu, kde se chvíli můžou věnovat skupince předškoláků a pak naopak malým dětem a také to, že se mladší děti učí od starších.

Otázka 3: Jak rozvíjíte u dětí v MŠ jemnou motoriku?

Otázka číslo tři zjišťovala, jak nejčastěji učitelky mateřských škol u dětí rozvíjejí jemnou motoriku. Tato otázka byla otevřená, tudíž mohly napsat učitelky hned několik možností. Nejčastěji však uváděly práci s korálky, například navlékání nebo práci s nažehlovacími korálky, různé stavebnice a lega, mozaiky, práci s modelínou, kresbu a grafomotorické pracovní listy.

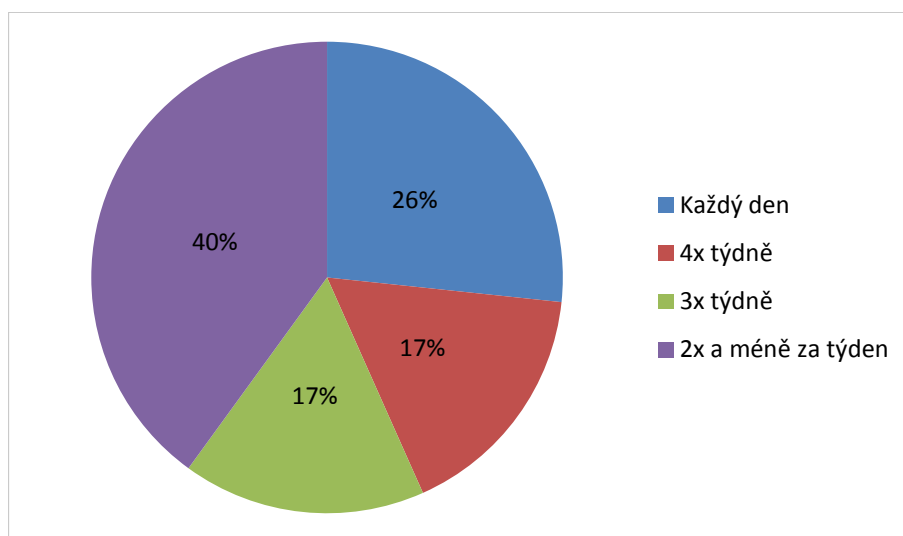
Otázka 4: Je dětem grafomotorická činnost pravidelně nabízena, nebo si ji volí děti samy?

Graf 3: Volba grafomotorické činnosti

Tato otázka měla zjistit, zda je dětem grafomotorická činnost pravidelně nabízena, nebo si ji děti volí samy. 80 % dotazovaných učitelek odpovědělo, že je dětem grafomotorická činnost pravidelně nabízena a 20 % odpovědělo, že si ji děti volí samy. Tato odpověď však může zahrnovat i fakt, že grafomotorické listy mají učitelky pro děti na známém místě připraveny a děti si pak volí, kdy s nimi budou pracovat. Tudíž jsou grafomotorické listy nabízeny dětem všem a rozdíl je pouze v tom, jestli jsou dětem nabízeny přímo nebo nepřímo.

Otázka 5: Jak často zařazujete grafomotorické listy?

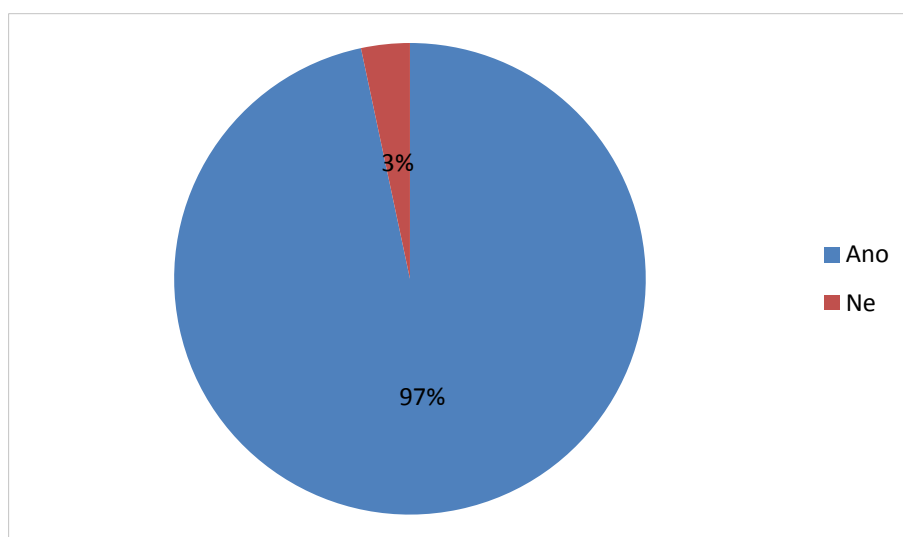

Graf 4: Zařazování grafomotorických listů

Z výše uvedeného grafu je zřejmé, že 40 % učitelek zařazuje grafomotorické listy 2x a méně často v týdnu. 17 % učitelek pracuje s dětmi na grafomotorických listech 3x za týden, 17 % 4x a 26 % každý den.

Učitelky uvedly, že pracují na grafomotorických listech především v „*přípravných chvílkách pro předškoláky*“.

Otázka 6: Probíhá před prací uvolňovací cvičení?

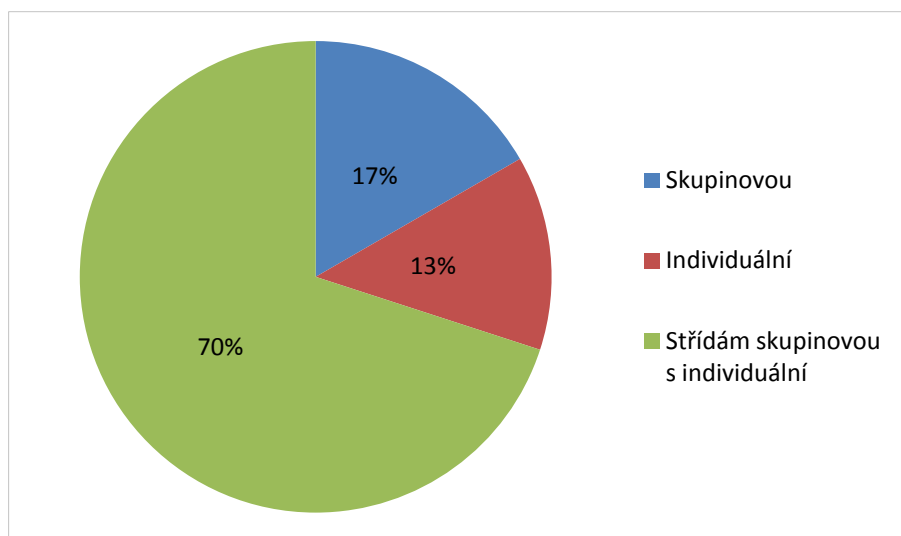
Graf 5: Uvolňovací cvičení

Uvolňovací cvičení je důležitou součástí při přípravě dítěte na psaní. Při uvolňovacích cvicích si dítě uvolní celou ruku, což je důležité především z důvodu,

aby dítě netlačilo na psací náčiní a nemělo ruku křečovitou. Ruka v křeči dítě brzy začne bolet a grafomotorické cvičení bude plnit nerado.

Naprostá většina (97 %) dotazovaných učitelek uvedla, že před každou prací probíhají uvolňovací cviky, které jsou často doplněny básničkou. Pouze jedna dotazovaná učitelka uvedla, že uvolňovací cviky nedělá, protože čeká na zaškolení na dané téma, které je v plánu v následujícím půl roku.

Otázka 7: Jakou organizaci práce nejčastěji volíte?

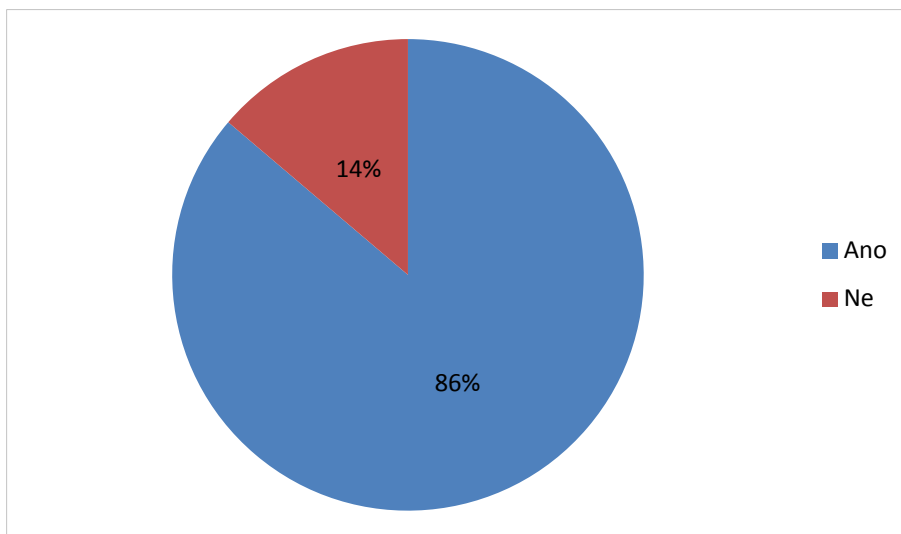

Graf 6: Organizace práce

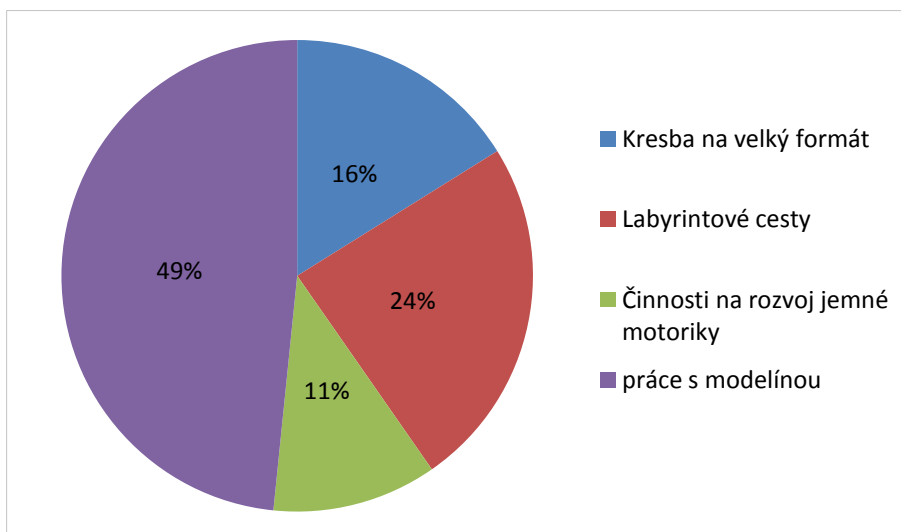
Otázka č. 7 zjišťovala, jakou organizaci práce učitelky nejčastěji používají. Z celkového počtu 17 % dotazovaných odpovědělo, že volí práci skupinovou, 13 % individuální a 70 % tyto dvě metody střídá.

Střídání skupinové a individuální práce je v mateřských školách časté. Vypadá to tak, že učitelka rozdává práci všem dětem ve skupině a poté sleduje, kdo potřebuje pomoci a s tím následně provádí individuální práci. Individuální práce je nejčastěji prováděna při učení či nápravě správného držení psacího náčiní, neboť tento problém nelze napravit jinak než s každým dítětem jednotlivě.

Otázka 8: Rozvíjíte grafomotoriku u dětí i jiným způsobem než jen pomocí grafomotorických listů? Pokud ano jak?

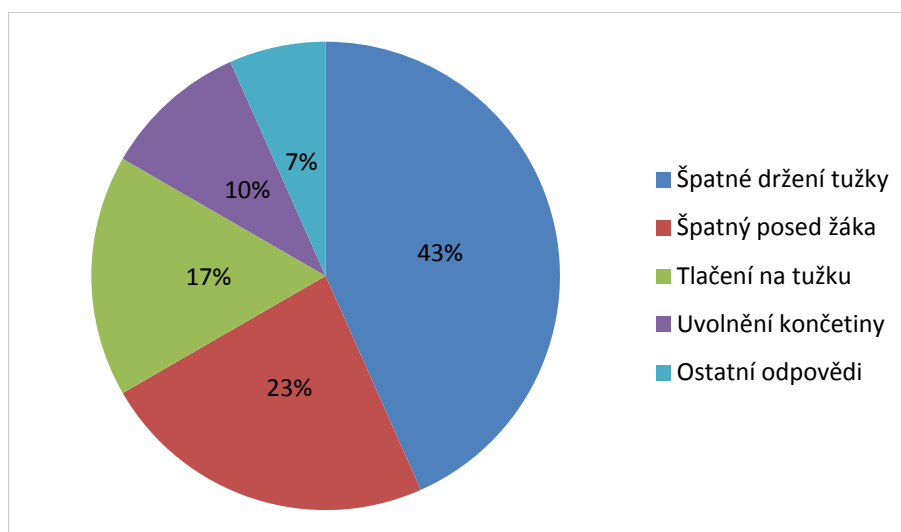
Graf 7: Rozvoj grafomotoriky

Graf 8: Jiné způsoby rozvoje grafomotoriky

Z výše uvedených grafů je zřejmé, že více jak polovina učitelek (20) rozvíjí u dětí grafomotoriku i jiným způsobem než jen pomocí grafomotorických listů. Jak lze vidět na druhém grafu, učitelky nejčastěji uvedly činnosti na rozvoj jemné motoriky, jako je navlékání korálek, dřevěné kolíky, kolíčky, mozaiky, zatloukácí hry a různé stavebnice, jako je například SEVA. Dále uváděly práci s modelínou a samotvrdnoucí hmotou, labyrintové cesty, obtahování předmětů, stříhání a kresba na velké formáty. Deset dotazovaných učitelek uvedlo, že grafomotoriku jiným způsobem nerozvíjejí.

Otázka 9: Jaké jsou nejčastější problémy v grafomotorice u dětí?

Graf 9: Nejčastější problémy v grafomotorice

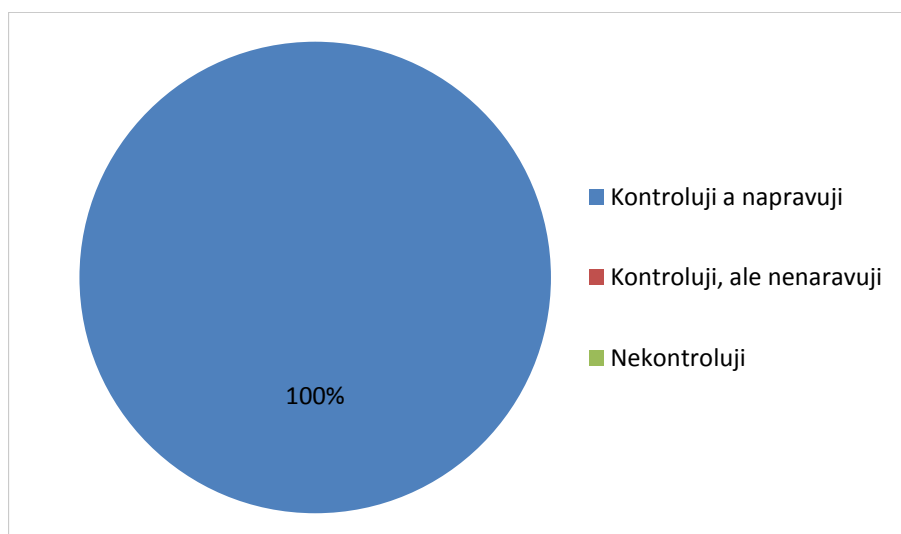
Abychom potvrdili, či vyvrátili předem stanovené hypotézy, byla záměrně do dotazníku zařazena i otázka, která zjišťovala nejčastější problémy při psaní.

Tato otázka byla otevřená a učitelky své odpovědi vepisovaly do dotazníku.

Učitelky jako nejčastější problémy v grafomotorice uvedly špatné držení psacího náčiní, špatně uvolněné končetiny a následné tlačení na psací náčiní, neuvolněné zápěstí, nesoustředěnost, špatná koordinace oka a ruky a v neposlední řadě špatné sezení.

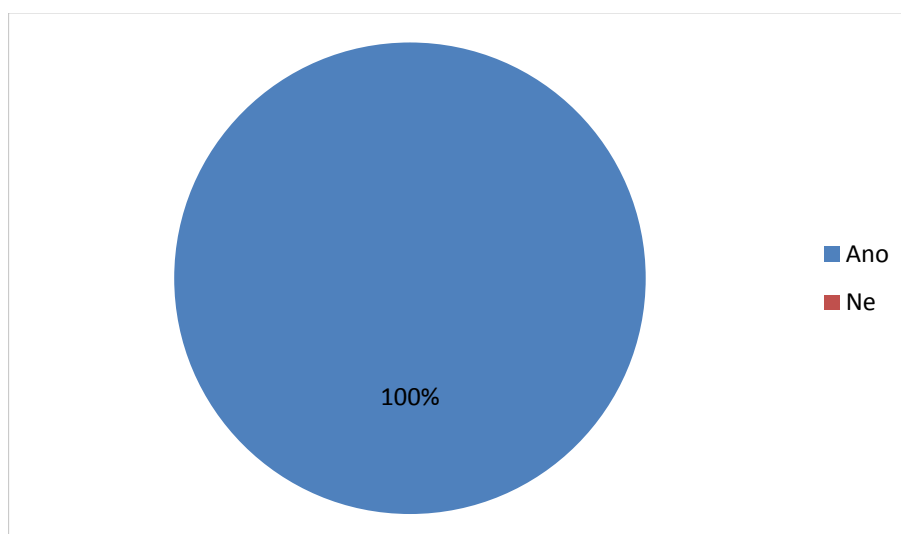
Učitelky také uvedly, že tyto problémy jsou individuální a právě i jejich náprava je individuální. Jako možnost nápravy uvedly uvolňovací cviky, které nepomáhají pouze k uvolnění zápěstí.

Otázka 10: Kontrolujete správný úchop a napravujete špatný úchop?

Graf 10: Kontrola správného úchopu

Otázka 11: Kontrolujete správné sezení?

Graf 11: Kontrola správného sezení

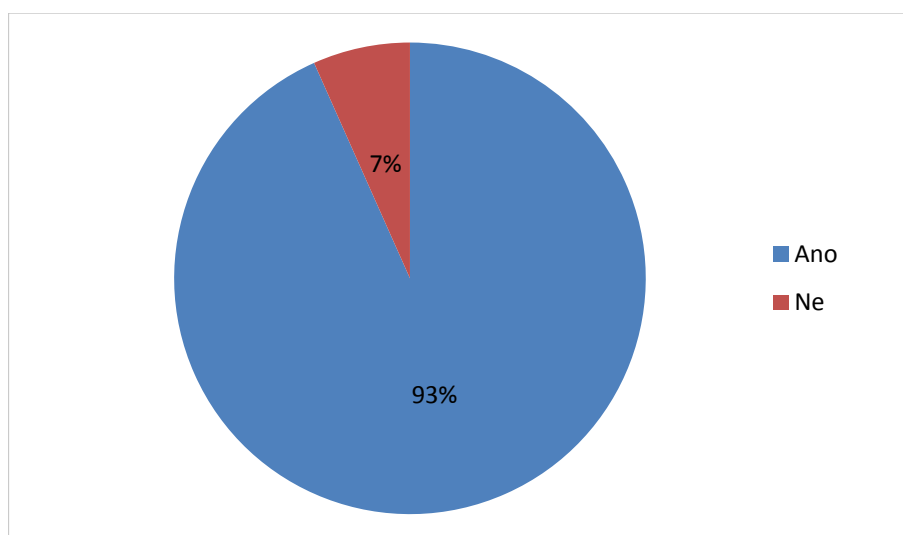
Výzkumná otázka číslo 10 a 11 zjišťovala, zdali učitelky před a v průběhu práce sledují, kontrolují a napravují správné sezení a správný úchop psacího náčiní. U obou otázek uvedlo 100 % učitelek, že sezení a úchop sledují a napravují. Správné sezení jak bylo uvedeno v teoretické části (*kapitola č. 3 – správné návyky při kreslení a psaní*), je pro psaní a kreslení velmi důležité. Aby dítě mohlo plynule pohybovat tužkou po papíře, je zapotřebí, aby mělo prostor na lavici. Učitelky uvedly, že to mnohým dětem dělá problém, neboť si před sebe vytahují celou řadu pastelek, a dokonce i posazují své oblíbené plyšáky a hračky na stůl, aby se na ně dívaly. Z toho vyplývá, že by si děti

před každou práci za pomoci učitelky měly uklidit a udělat dostatečný prostor na lavici. Otázka č. 10 se zajímala, zdali učitelky kontrolují a hlavně napravují správný úchop psacího náčiní. 100 % učitelek uvedlo, že kontrolují a napravují. Tato odpověď nebyla nijak překvapující, neboť je to v předškolním věku z hlediska grafomotoriky jedna z nejdůležitějších věcí.

Otázka 12: Jaký druh psacího náčiní preferujete?

Z vyhodnocení této otázky plyne, že učitelky jako druh psacího náčiní preferují tužku a pastelku. Zda tužku s pastelkou kombinují, zjišťuje následující otázka.

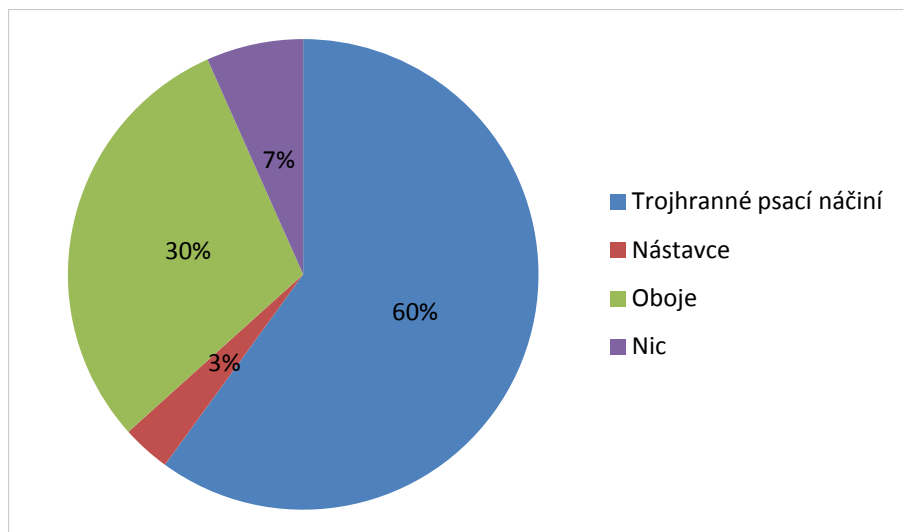
Otázka 13: Kombinujete práci s tužkou a pastelkou?

Graf 12: Kombinace psacího náčiní

Z otázky č. 13 je zřejmé, že většina (93 %) učitelek při práci tužku s pastelkou kombinuje.

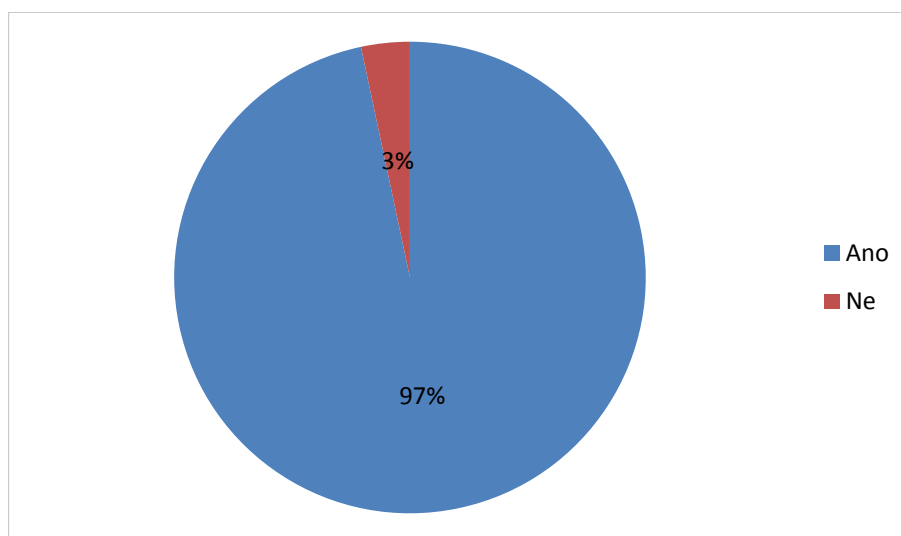
Otázka 14: Používáte trojhranné psací náčiní nebo nástavce na správný úchop?

Graf 13: Používané psací náčiní

Tato výzkumná otázka byla zaměřena na zjištění, zda používají učitelky s dětmi trojhranné psací náčiní, nebo nástavce na správný úchop. Učitelky měly na výběr ze čtyř možností, mohly zaškrtnout trojhranné psací náčiní, nástavce, oboje nebo nic. 62 % dotazovaných učitelek zaškrtnulo odpověď: *trojhranné psací náčiní*. Pouhé 4 % učitelek vybralo jako svou odpověď: *nástavce*, 31 % učitelek kombinuje trojhranné psací náčiní s nástavci a 4 % nepoužívají nic z výše uvedených možností.

Otázka 15: Kontrolujete, zda začíná dítě zleva doprava?

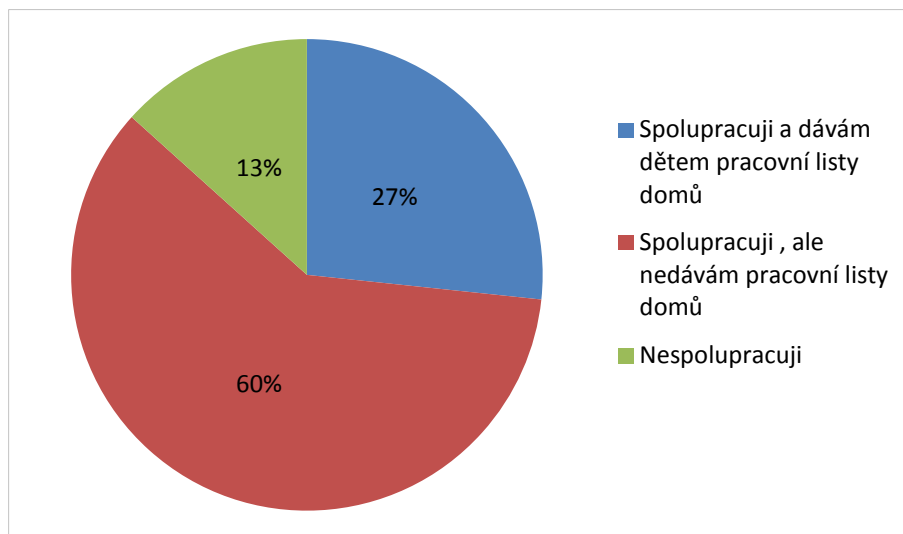

Graf 14: Kontrola psaní zleva doprava

Při psaní je důležité, aby dítě psalo správně a to zleva doprava. Proto otázka č. 15 zjišťovala, zda toto učitelky v mateřských školách sledují a případně napravují. 97 % učitelek odpovědělo, že ano, což znamená, že sledují dítě, jestli začíná zleva doprava.

Učitelky uvedly, a bylo to potvrzeno i pozorováním, že nejčastěji s psaním zleva doprava mají problém děti píšící levou rukou. Děti píšící zrcadlově a je důležité je včas upozornit a problém napravit, aby nedošlo k zafixování. To by byla náprava složitější a pro obě strany náročnější.

Otázka 16: Spolupracujete nějak s rodiči? Dáváte dětem grafomotorické listy domů?

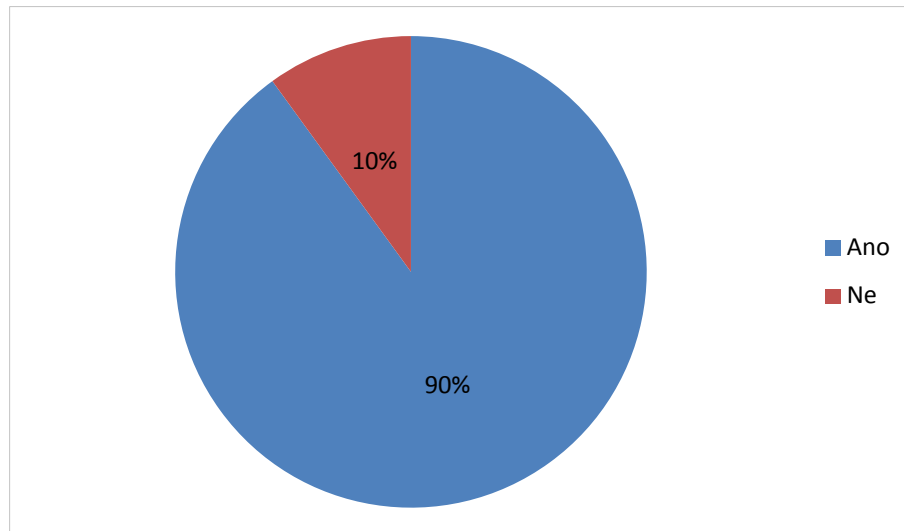

Graf 15: Spolupráce s rodiči

Otázka č. 16 byla zaměřena na spolupráci učitelek a rodičů. Dotazované učitelky měly odpovědět, zda spolupracují, či nespolupracují s rodiči. 60 % učitelek s rodiči spolupracuje, ale nedává jim pracovní listy domů, 27 % učitelek s rodiči spolupracuje a dává dětem pracovní listy domů a 13 % učitelek s rodiči nespolupracuje vůbec.

Spolupráce učitelek a rodičů představuje především komunikaci, spolupráci a společné řešení případného problému.

Otázka 17: Myslíte si, že jsou děti po ukončení docházky v MŠ připraveny na psaní?

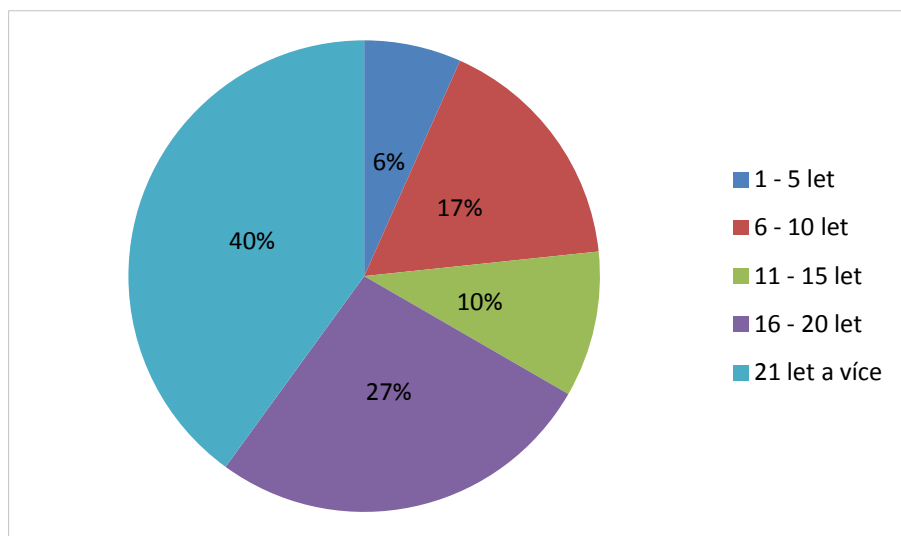
Graf 16: Připravenost dětí

Z výše uvedeného grafu vyplývá, že 90 % dotazovaných učitelek se domnívá, že jsou děti po ukončení docházky v MŠ připraveny na psaní.

Na tuto otázku mají učitelky ze všech sledovaných škol celkem shodný názor. Zda budou jejich odpovědi potvrzeny pedagogy prvních tříd základních škol, se dozvíme níže.

7.1.2 Dotazník pro pedagogy ZŠ

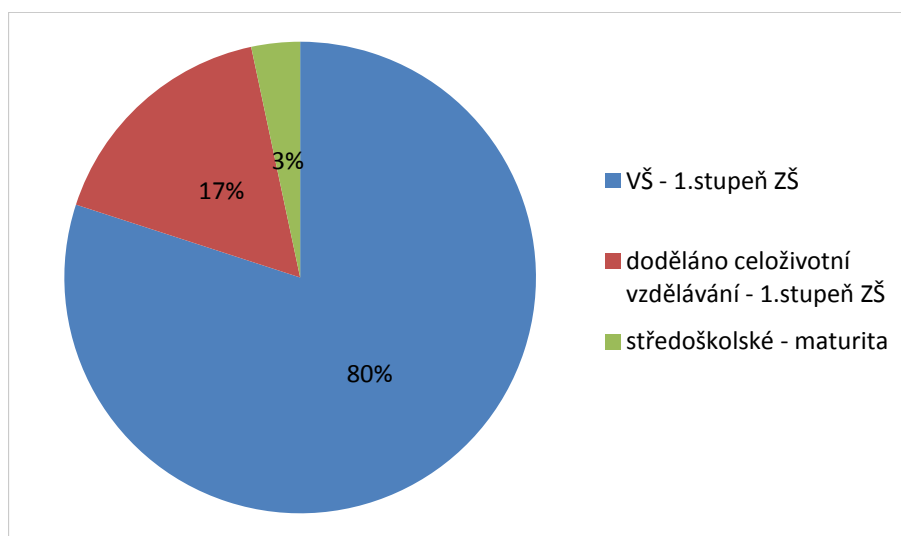
Otázka 1: Kolik let praxe máte na základní škole?

Graf 17: Praxe pedagogů ZŠ

První otázka v dotazníku měla zjistit, kolik let praxe mají pedagogové na základní škole. Z grafu je zřejmé, že velké množství dotazovaných pedagogů pracujících v první třídě základních škol má v daném oboru praxi delší než 21 let. Přesně 40 % má praxi na základní škole déle než 21 let, 27 % 16 až 20 let, 10 % 11 až 15let, 17 % 6 až 10 let a 6 % pedagogů pracuje na základní škole chvíli (1-5let).

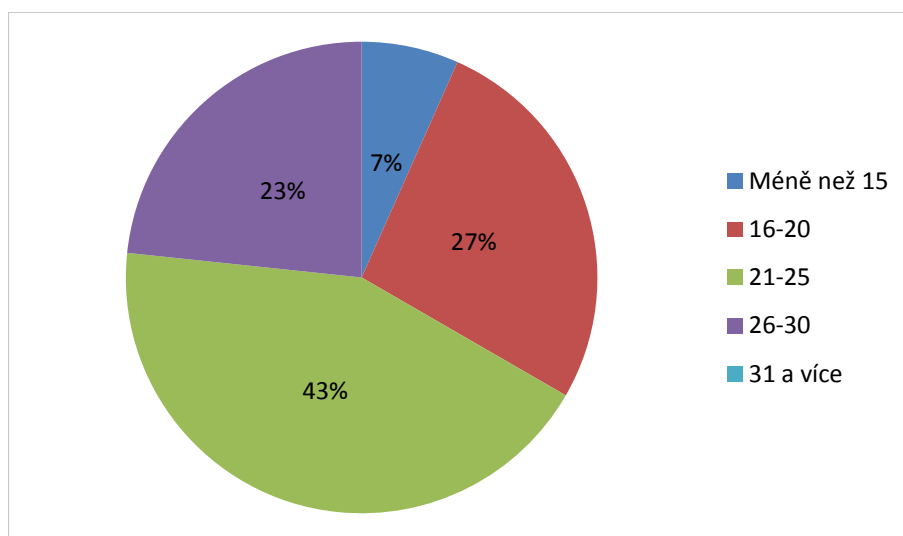
Otázka 2: Jaké je vaše vzdělání?

Graf 18: Dosažené vzdělání

Výzkumná otázka č. 2 se zabývala vzděláním pedagogů. Jak ukazuje graf, 79 % pedagogů má vysokoškolské vzdělání v oboru 1. stupeň ZŠ. 16 % pedagogů si dokončilo formou celoživotního vzdělávání kvalifikaci učitelství pro 1. stupeň ZŠ, neboť předchozí magisterské studium měli v oboru učitelství pro druhý stupeň ZŠ nebo učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů SŠ. Pouze jeden pedagog (5 %) uvedl, že má středoškolské vzdělání, ale chystá se vysokoškolské vzdělání doplnit.

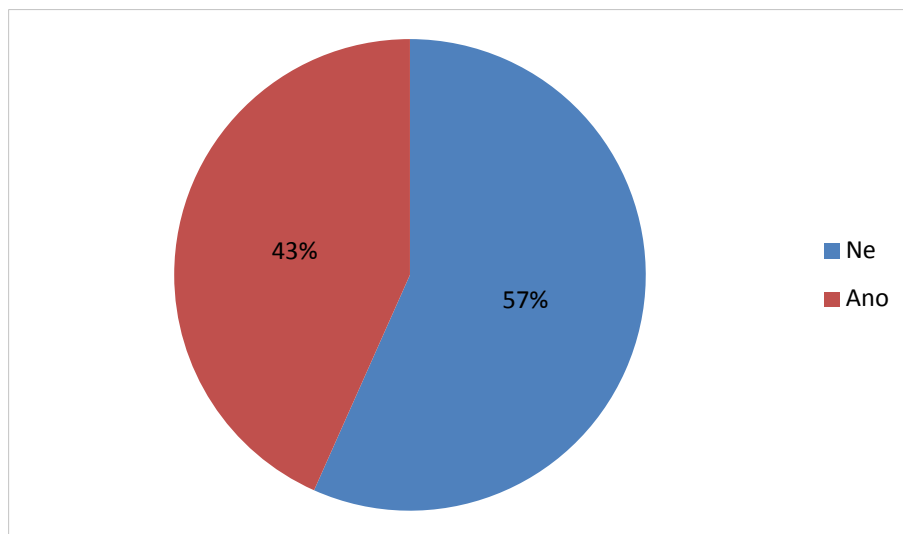
Otázka 3: Kolik dětí máte ve třídě?

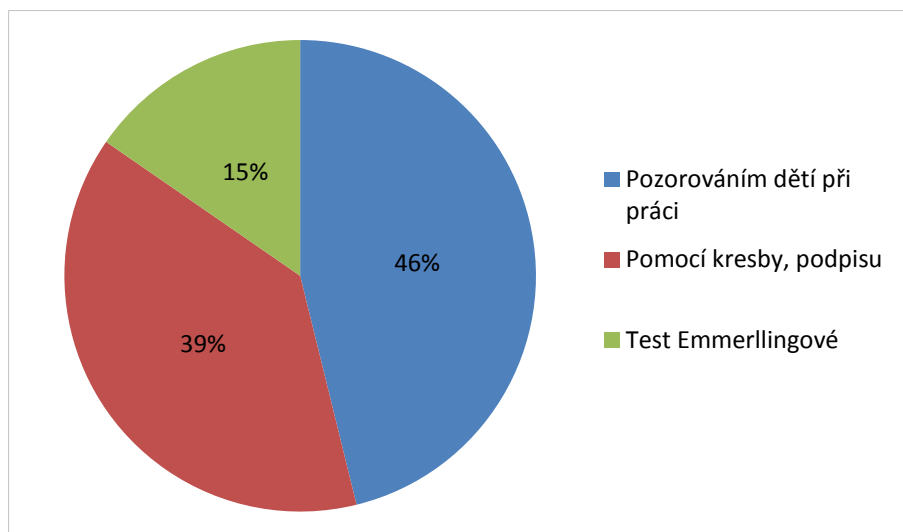
Graf 19: Počet dětí ve třídě

Otázka číslo čtyři zjišťovala, jaký je nejčastější počet dětí ve třídě. 43 % pedagogů uvedlo, že má ve třídě 21 – 25 dětí, 27 % 16 – 20, 23 % 26 – 30 a 7 má třídu s méně než patnácti dětmi.

Otázka 4: Zjišťujete si na začátku školního roku úroveň dětí v grafomotorice? Pokud ano, jak?

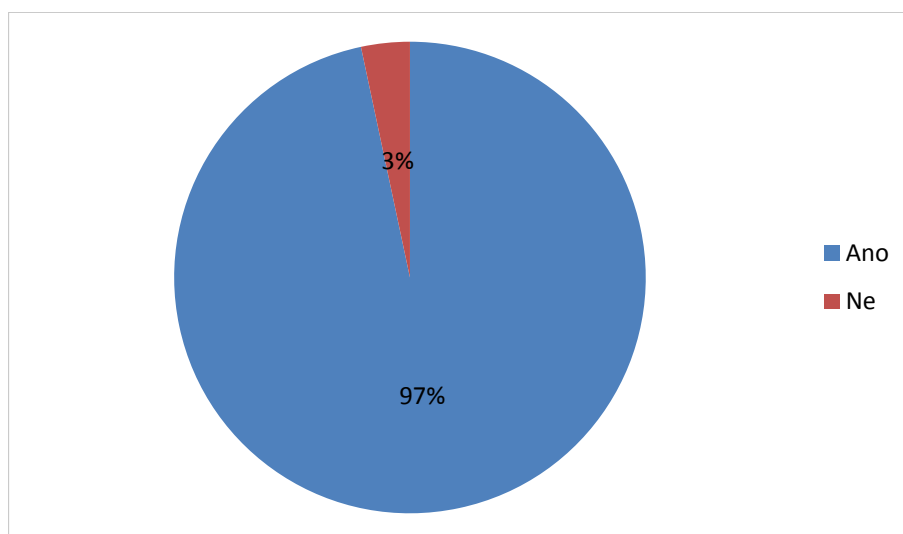
Graf 20: Zjišťování úrovně grafomotoriky

Graf 21: Možnosti zjišťování úrovně grafomotoriky

Tato otázka zjišťovala, zda si pedagogové na začátku školního roku zjišťují úroveň dětí v grafomotorice. Pedagogové měli na výběr ze dvou odpovědí a to *ano*, nebo *ne*. Pokud odpověděli ano, měli následně dopsat, jak a jakým způsobem to zjišťují. 17 pedagogů uvedlo, že úroveň v grafomotorice na začátku roku nijak nezjišťují a ostatních 13 pedagogů uvedlo, že ano. Na druhém grafu, můžeme vidět, že nejčastěji úroveň grafomotoriky zjišťují při pozorování dětí, dále při kresbě a podpisu. Dva pedagogové používají test Emmerllingové.

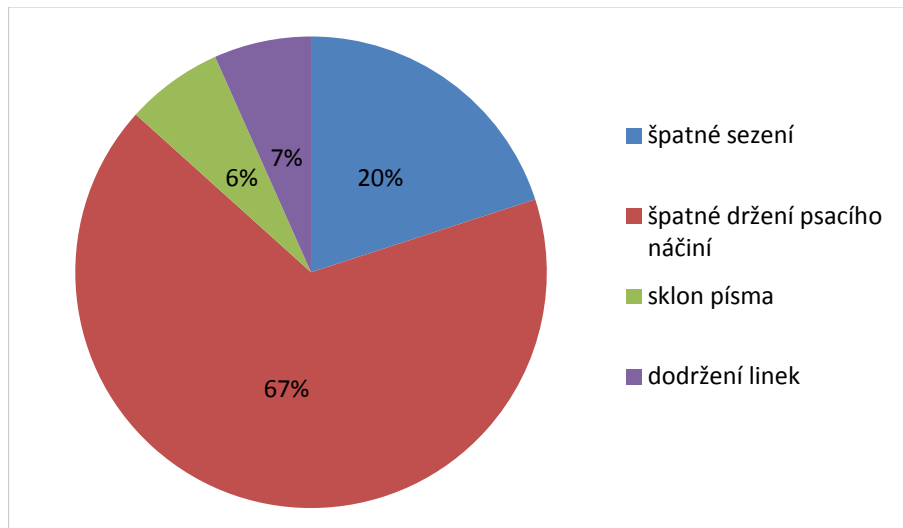
Otázka 5: Probíhají před psaním a v průběhu psaní uvolňovací cviky?

Graf 22: Uvolňovací cviky

Z výše uvedeného grafu je zřejmé, že i pedagogové ve školách dělají s dětmi před a v průběhu psaní uvolňovací cviky. Odpověď ano zakroužkovalo 97 % pedagogů.

Otázka 6: Jaké jsou nejčastější problémy při psaní?

Graf 23: Nejčastější problémy při psaní

Tato otázka byla stejně jako do dotazníku pro učitelky MŠ zařazena i do dotazníku pro pedagogy ZŠ. A to záměrně, neboť nám má pomoci při potvrzení či vyvrácení předem stanovené hypotézy.

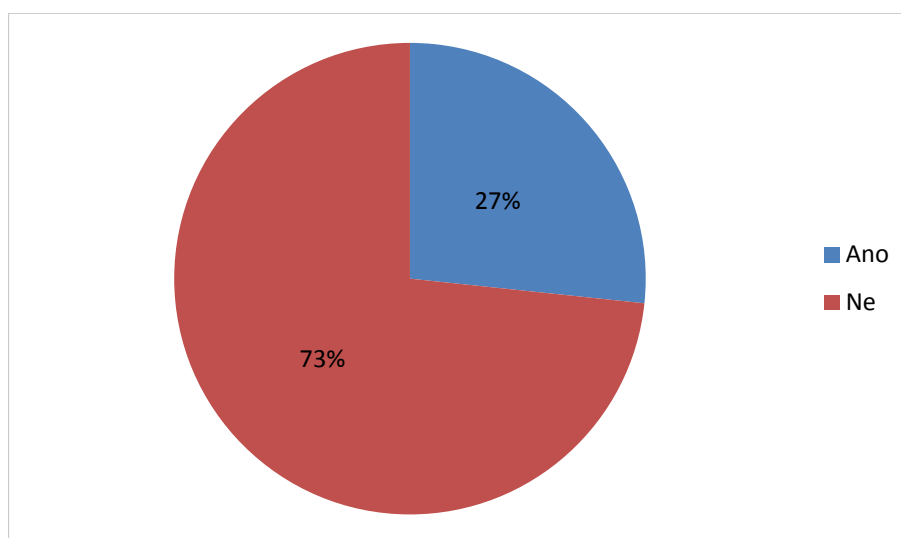
Otázka tedy zjišťovala, jaké jsou nejčastější problémy při psaní.

Na grafu můžeme vidět, s jakými nejčastějšími problémy se pedagogové setkávají u dětí při psaní.

Pedagogové uvedli jako nejčastější problém špatné sezení, špatné a křečovitě držení tužky a nevolněnost ruky, která je prý křečovitá, tvrdá a tlačí na podložku. Dále uvedli jako problém sklon písma, a že děti mají často problém i s dodržením linek.

Skutečnost, že 67 % dětí má problém se správným úchopem psacího náčiní, je varující.

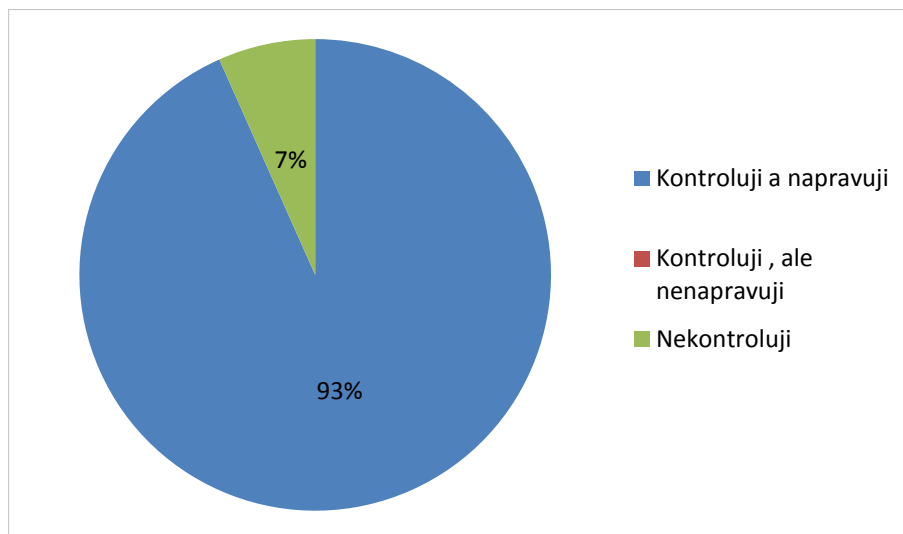
Otázka 7: Jsou podle vás děti dostatečně grafomotoricky připraveny z MŠ?

Graf 24: Přípravenost dětí z MŠ v grafomotorice

Otázka číslo sedm zjišťovala, jestli si pedagogové základních škol myslí, že učitelky mateřských škol dostatečně připraví děti v oblasti grafomotoriky na následné psaní. Přesto, že 90 % dotazovaných učitelek z mateřských škol se domnívá, že jsou děti po ukončení docházky v MŠ připraveny na psaní, 73 % pedagogů ale uvedlo, že podle nich děti z mateřských škol připraveny nejsou.

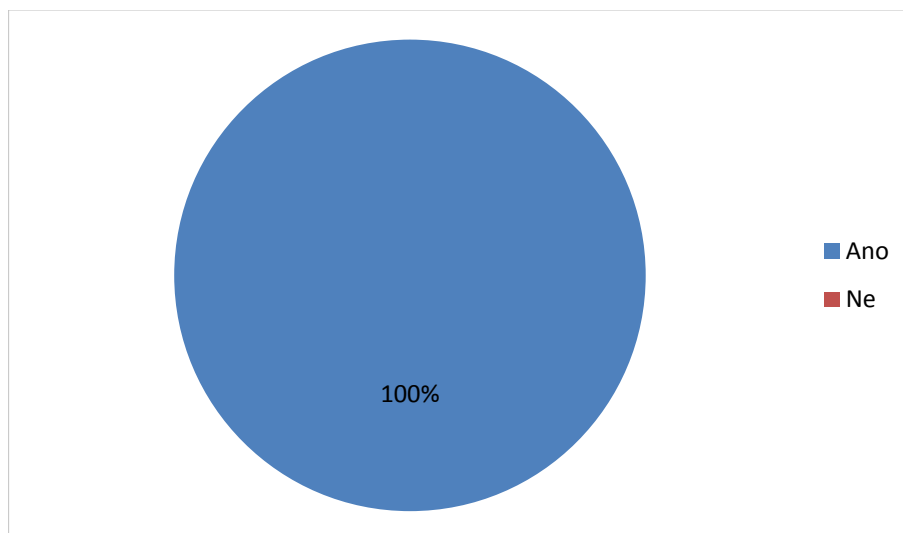
Otázka 8: Kontrolujete správný úchop psacího náčiní a napravujete špatný úchop?

Graf 25: Kontrola a náprava správného úchopu

Při sestavování dotazníku bylo předpokládáno, že nejčastějším problémem dětí v první třídě bude špatné držení psacího náčiní, proto otázka č. 8 zjišťovala, zda pedagogové držení psacího náčiní kontrolují a napravují. Z odpovědí bylo vyhodnoceno, že 95 % pedagogů správné držení psacího náčiní kontroluje a napravuje, 4 % nekontroluje.

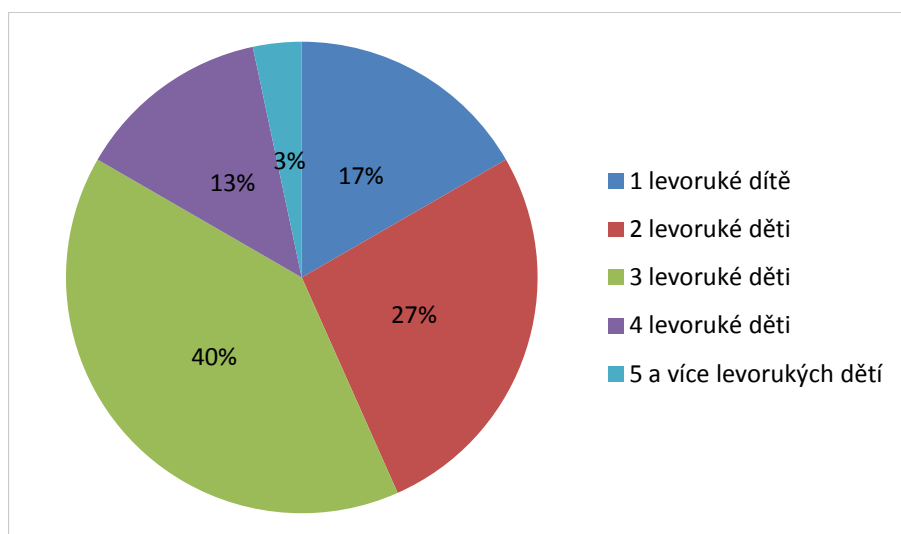
Otázka 18: Kontrolujete správné sezení?

Graf 26: Kontrola správného sezení

I přesto, že ne všichni pedagogové kontrolují správné držení psacího náčiní, kontrolu správného sezení provádějí všichni.

Otázka 9: Kolik máte ve třídě levorukých dětí?

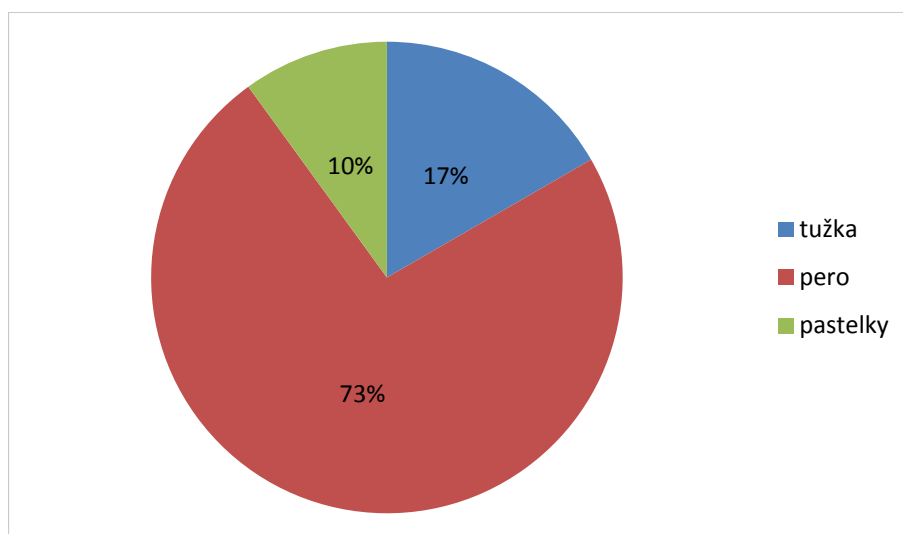

Graf 27: Počet levorukých dětí ve třídě

Vyhodnocením odpovědí bylo zjištěno, že v každé třídě je jedno levoruké dítě. Mít levoruké dítě ve třídě není v dnešní době pro učitele žádná přítěž nebo problém. Je důležitý individuální přístup a zajištění, aby levoruké dítě sedělo v lavici tak, aby svého souseda mělo po své pravé ruce. Tak se zajistí, že mají obě děti dostatek prostoru pro svou práci.

V dnešní době najdeme řadu upravených školních pomůcek pro leváky, jako např. nůžky, kuličková pera, ořezávátka

Otázka 10: Jaké psací náčiní používáte s dětmi ke psaní?

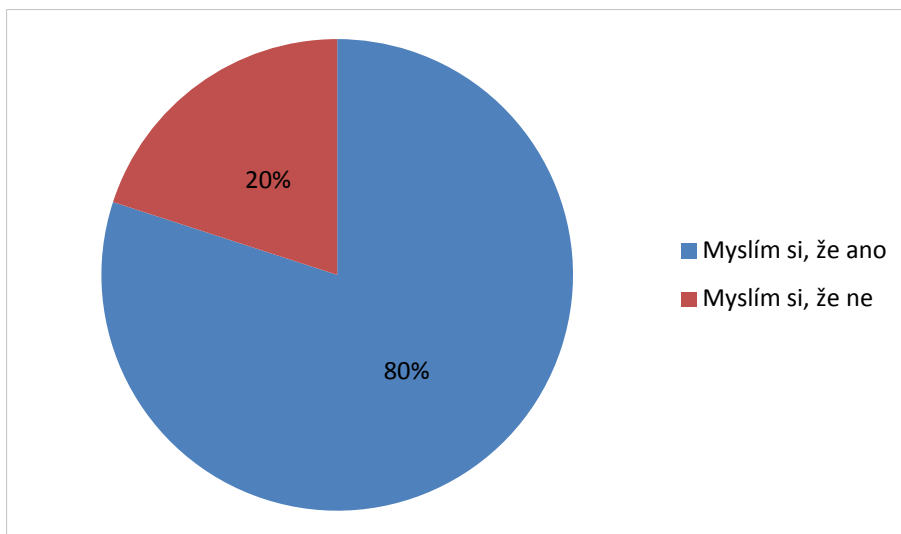
Graf 28: Používané psací náčiní v ZŠ

Otázka 11: zjišťovala, jaké je nejpoužívanější psací náčiní používané pro psaní.

77 % pedagogů uvedlo, že nejčastěji používají pero, 18 % tužku (číslo 1) a 5 % používá nejčastěji pastelky.

Mezi nejpoužívanější značky per patří dle dotazovaných pedagogů pera *Stabilo* a *Tornádo*.

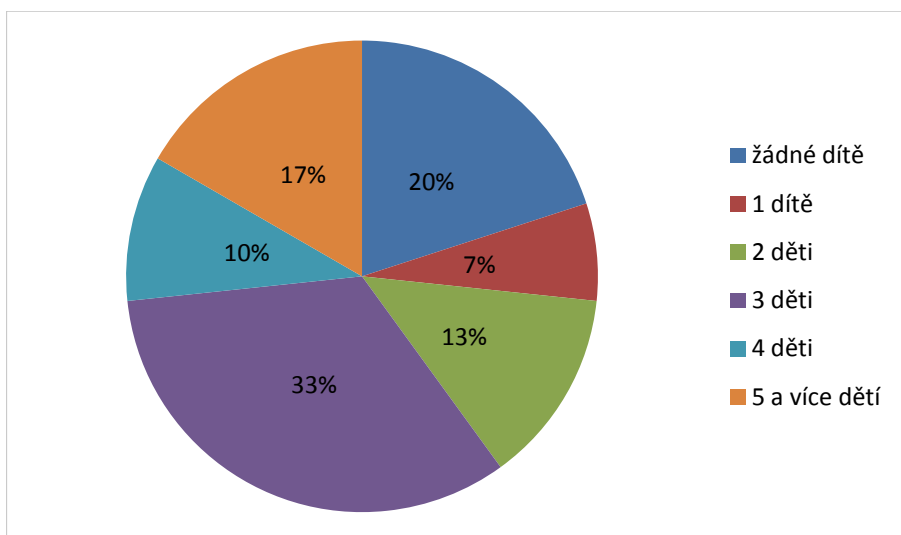
Otázka 12: Máte pocit, že odklad školní docházky je prospěšný z hlediska grafomotoriky?

Graf 29: Prospívání odkladu školní docházky

88 % dotazovaných pedagogů se domnívá, že odklad povinné školní docházky dětem prospívá i z hlediska grafomotoriky.

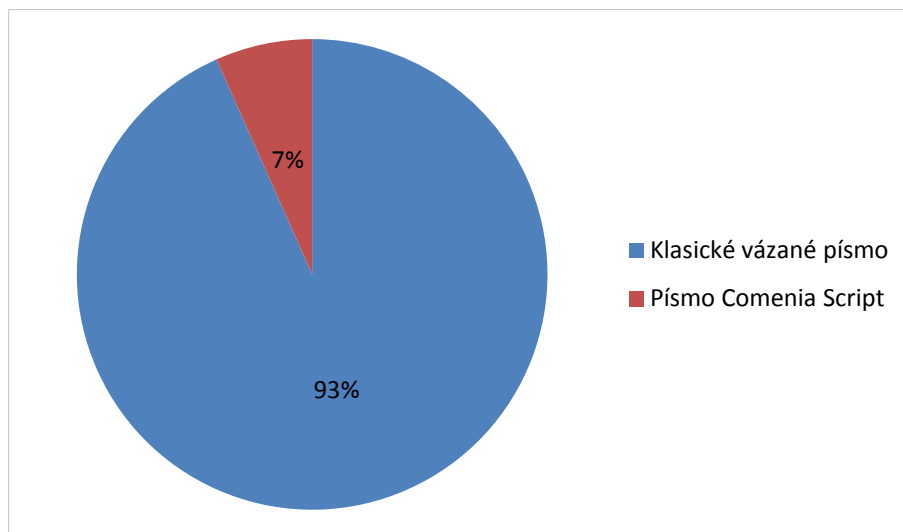
Otázka 13: Kolik dětí máte ve třídě s odkladem školní docházky?

Graf 30: Počet dětí s odkladem školní docházky ve třídě

Tato otázka mapovala, kolik dětí mají pedagogové ve třídách s odkladem školní docházky. Je překvapující, že 20 % nemá ve třídě ani jedno dítě, 7 % pedagogů má jedno dítě, 13 % dvě děti, 33 % 3 děti (nejčastější odpověď), 10 % čtyři děti a 17 % 5 a více dětí.

Otázka 14: Probíhá ve vaší škole výuka klasického vázaného písma nebo Comenia Script?

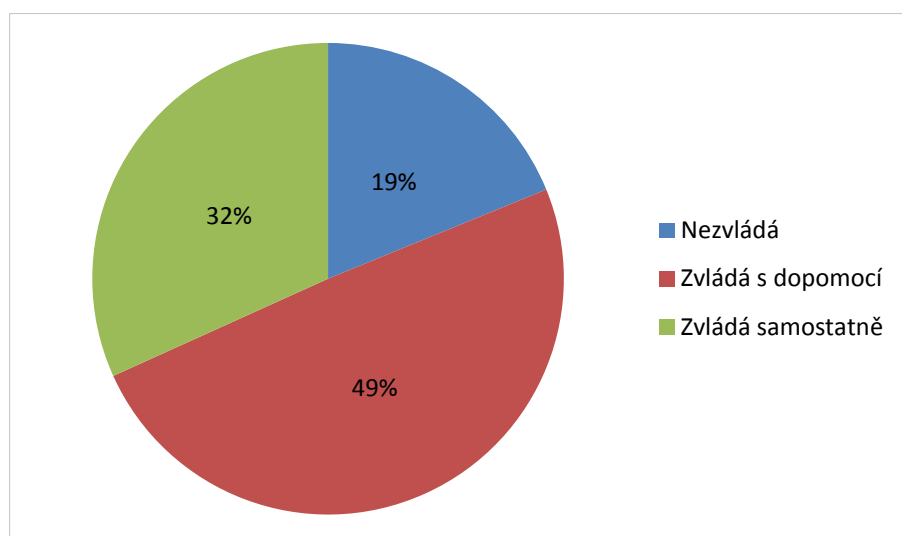
Graf 31: Vyučovaný typ písma

Výše uvedený graf znázorňuje, že 90 % dotazovaných pedagogů učí děti psát klasické vázané písmo. Dokonce pedagogové uvádějí, že s písmem Comenia Script nesouhlasí.

10 % pedagogů uvedlo, že učí děti písmo Comenia Script.

Autorkou písma Comenia Script je Radana Lencová. Popisuje písmo Comenia Script jako praktické psací písmo pro děti, které je jednoduché, moderní a současné. Comenia Script je vhodné pro psaní dysgrafiků a leváků a to především z důvodu, že toto písmo je podobné tiskacímu, má jednodušší tvary a není vázané.

7.2 Pozorování – prezentace výsledků a jejich analýza

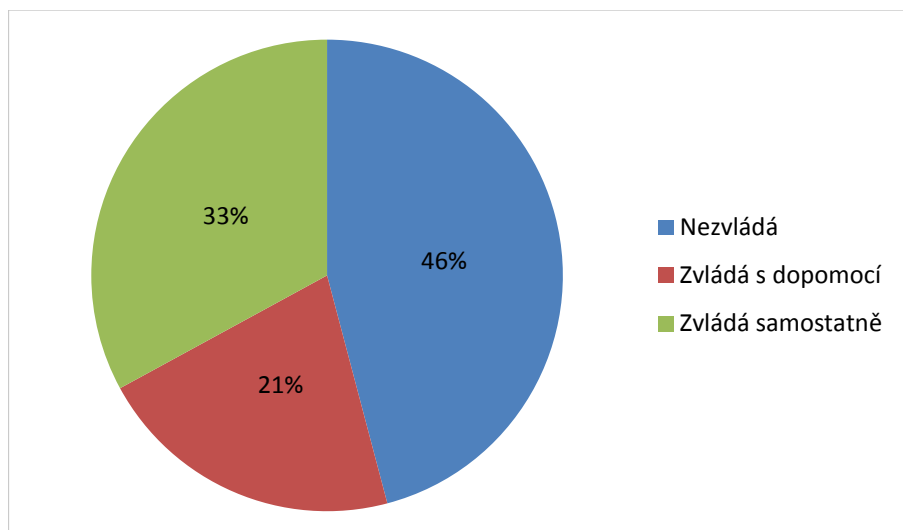

Graf 32: Správné držení těla

Při vyplňování grafomotorických listů bylo mimo jiného sledováno u dětí i správné držení těla, které při plnění úkolu dělalo většině problém. Děti se na židli neustále pohybovaly, dávaly si nohy pod sebe a každou chvíli si přisedávaly. Některé děti seděly na židli se zkříženými nohama, nebo byly nad papírem shrbené tak, že se bradou skoro dotýkaly stolu. 32 % dětí správně sedělo u stolu a mělo správné držení těla. U 49 % byl potřeba zákrok učitelky, která u dětí správné sezení napravovala a 32 % dětí nedokázalo správně sedět a držet tělo ani po pomoci učitelky.

Kontrola a náprava od učitelek

Při pozorování bylo zjištěno, že učitelky kontrolují pouze viditelně špatné sezení a držení těla. Děti, co mají například nohy pod stolem křížem, mnohdy zůstaly bez povšimnutí a následné opravy.

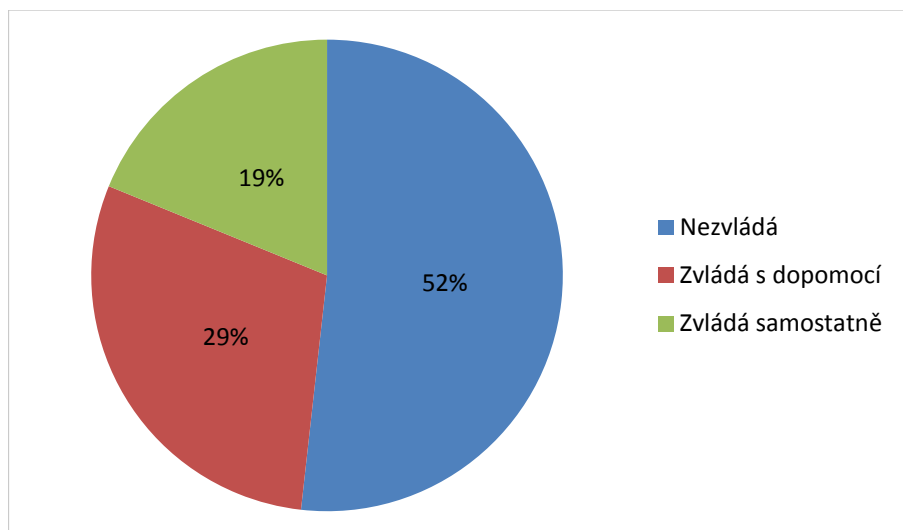

Graf 33: Správný úchop psacího náčiní

Z pozorování lze usuzovat, že opravdu správný úchop psacího náčiní je nejčastějším problémem u dětí při kreslení a psaní. Jak je uvedeno v grafu, pouze 33 % dětí mělo správný úchop psacího náčiní. 21 % dětí bylo opraveno paní učitelkou a po opravě bylo schopno po zbytek práce držet tužku správně. 46 % má nesprávný úchop psacího náčiní a i po pomoci chytne tužku zpět do svého špatného držení. U dětí byla pozorována, mnoho špatných úchopů, jako například drápovitý nebo křečovitý úchop.

Kontrola a náprava od učitelek

Při sledování, zdali učitelky kontrolují a napravují správný úchop psacího náčiní, bylo zjištěno, že všechny pozorované učitelky správný úchop kontrolují a napravují. Nejčastěji to děti učí motivací „špetka a solíme“.

Graf 34: Uvolnění a postavení ruky

U dětí bylo pozorováno i postavení a uvolnění ruky, které je velmi ovlivněno úchopem psacího náčiní. 19 % dětí mělo správné postavení a uvolnění ruky. Na jejich tahu čar byla vidět plynulost, a že netlačí na tužku ani na podložku. 29 % dětem musela učitelka ukázat, jak mají mít ruku při psaní a upozornit je, ať netlačí na tužku anebo naopak, že jejich čára není vůbec vidět. Více jak 50 % dětí i přes upozornění na tužku a podložku nadále tlačilo a jejich čáry byly kostrbaté a přerušované.

Kontrola a náprava od učitelek

Při pozorování bylo zjištěno, že více jak tři čtvrtě učitelek s dětmi před začátkem provádí uvolňovací cviky, které byly často doplněny básničkou. Uvolňován byl ramenní a loketní kloub, zápěstí a prsty.

Dále bylo pozorováno, jak učitelky s dětmi pracují, jak je motivují, jaké volí psací náčiní a z čeho čerpají při výběru grafomotorických listů.

Počet dětí při práci

Při pozorování bylo zjištěno, že učitelky nejčastěji pracují se skupinkou přibližně deseti dětí. Často byla viděna i individuální práce, před kterou si učitelka nejprve obešla všechny děti a následně jim jednotlivě pomohla dle potřeby.

Používané psací náčiní

Při plnění grafomotorických listů učitelky s dětmi nejčastěji používaly trojhranné pastelky a obyčejnou tužku. Pouze v jedné z pozorovaných školek používají tzv. trojhranný program neboli trojhranný nástavec.

Výběr grafomotorických listů

Učitelky nejčastěji používají Šimonovy pracovní listy, z kterých dětem kopírují. V jedné mateřské škole si dokonce paní učitelka tvoří pracovní listy sama podle téma, které zrovna v daný týden probírají.

8 Shrnutí výsledků praktické části

Výzkumné šetření mělo zmapovat úroveň grafomotoriky u dětí předškolního věku a zjistit, jakým způsobem jsou rozvíjeny jejich grafomotorické schopnosti, jaké jsou nejčastější problémy a jestli jsou děti po ukončení docházky v mateřské škole dostatečně připraveny na psaní.

Průzkum byl proveden pomocí dotazníkového šetření a pozorování. Dotazníkové šetření bylo provedeno mezi 30 učitelkami z mateřských škol a 30 pedagogy základních škol. Pozorování bylo provedeno v heterogenních i homogenních třídách, kde byl výzkum zaměřen pouze na děti v předškolním věku, tedy ve věku 5-7 let. Výzkumný vzorek tvořilo 85 dětí předškolního věku.

Dotazník pro mateřské školy obsahoval 17 otázek, které byly otevřené u uzavřené.

V prvních otázkách v dotazníku pro učitelky mateřských škol bylo zjišťováno složení tříd a počet dětí v nich. Jak je zřejmé z grafů, dotazované učitelky pracují v heterogenních třídách, kde mají okolo dvaceti až třiceti dětí. Učitelky si heterogenní třídy chválí a jako výhody uvádějí možnost větší individuální práce s předškoláky a vzájemnou pomoc mezi dětmi.

Také bylo zjišťováno, jak často a jakým způsobem je dětem grafomotorická činnost nabízena a jaké psací náčiní učitelky preferují. Výzkumem bylo zjištěno, že je dětem grafomotorická činnost pravidelně nabízena a to nejčastěji 2x týdně, kdy je střídána skupinová a individuální organizace práce. Učitelky v následujících otázkách uvedly, že při práci kontrolují a napravují správné sezení i úchop psacího náčiní. Nejčastěji používaným psacím náčiním v mateřských školách je kombinace tužky a pastelky, které jsou většinou trojhranné.

Jak bylo již výše uvedeno, pro rozvoj grafomotoriky je nezbytné, aby děti měly nejprve rozvinutou hrubou a jemnou motoriku. Z výzkumu, je zřejmé že ani na toto učitelky mateřských škol nezapomínají a děti i v jemné motorice dostatečně rozvíjejí a to nejčastěji pomocí různých her, hraček a pomůcek. Pro rozvoj jemné motoriky často uvedly práci s korálky, stavebnicemi a legem, mozaiky, modelínu, kresbu a střihání.

Výsledky, týkající se připravenosti dětí na psaní po ukončení předškolní docházky, se u učitelek mateřských škol a pedagogů základních škol velmi liší. Učitelky MŠ se domnívají a věří, že děti v oblasti grafomotoriky připravují dobře a dostatečně. Pedagogové ZŠ ale jejich tvrzení zásadně vyvracejí. V grafu č. 17 (dotazník MŠ) můžeme vidět, že 90 % učitelek z mateřských škol odpovědělo, že se opravdu domnívají, že děti

dostatečně připraví na vstup do první třídy. Z výzkumu a následného pozorování bylo zjištěno, že se učitelky mateřských škol opravdu snaží o co největší připravenost. Bohužel velký podíl na tom mají i rodiny dětí, zda této problematice věnují, nebo nevěnují pozornost a zda jsou vůbec s problematikou grafomotorické přípravy seznámeny.

Dotazník pro pedagogy základních škol obsahoval 14 otázek, mezi kterými byly také otázky otevřené a uzavřené.

První otázky zjišťovaly informace o pedagogích, jaké je jejich vzdělání a kolik let mají praxe na základní škole. Z vyhodnocení odpovědí lze říci, že 79% pedagogů má vysokoškolské vzdělání a to v oboru učitelství pro 1. stupeň ZŠ. Necelá polovina, přesně 40% pedagogů, pracuje na základní škole více než 21 let. Aby pedagogové mohli určit, zda jsou, nebo nejsou děti připraveny z mateřských škol, je nezbytné zjištění a zmapování úrovně dětí v grafomotorice, které by mělo být provedeno na začátku školního roku. Zda pedagogové kontrolují na začátku školního roku úroveň grafomotoriky, zjišťovala otázka číslo 4 (dotazník ZŠ). Více jak polovina pedagogů úroveň grafomotoriky u dětí zjišťuje. Uvedli, že nejvíce při pozorování dětí při práci, kresbě a podpisu.

Z vyhodnocení dotazníku pro pedagogy základních škol bylo nadále zjištěno, že před prací provádějí uvolňovací cviky, kontrolují správné sezení a úchop psacího náčiní a následně provádějí nápravu. Nejvíce používaným druhem psacího náčiní je pero značky *Stabilo* a *Tornado*.

V odpovědích zjišťujících nejčastější problémy v grafomotorice se učitelky mateřských škol a pedagogové základních škol shodují. Obě skupiny dotazovaných uvádějí, jako nejčastější problém špatný úchop psacího náčiní, který má za následek křečovitou a neuvolněnou ruku, dále špatné sezení, sklon písma a nedodržování linek.

Pozorování bylo zaměřeno především na práci dětí, ale byla sledována i práce učitelky, především jejich kontrola dětí a následná náprava. Učitelky v dotaznících uvedly, že děti při práci kontrolují a napravují, jejich výpovědi byly při pozorování potvrzeny. Učitelky opravdu děti při práci kontrolují a snaží se o co největší individuální přístup, v kterém provádějí především nápravu.

Výzkumné šetření mělo pomoci k nalezení odpovědí na předem stanovené výzkumné otázky.

První hypotéza, že děti na konci předškolního období jsou připraveny na psaní, byla vyvrácena.

Druhá hypotéza, že nejčastějším problémem je špatné držení psacího náčiní, byla potvrzena jak učitelkami mateřských škol, tak i pedagogy základních škol.

9 Návrh opatření

Ze zkušeností učitelky mateřské školy je doporučováno zaměřit se více na rozvoj hrubé a jemné motoriky, která je nezbytně nutná k rozvoji grafomotoriky.

V mateřské škole je mnoho dětí, u kterých se mohou objevit nějaká oslabení v hrubé nebo jemné motorice. Těmto dětem je potřeba věnovat zvýšenou pozornost a především individuální přístup, aby byly co nejvíce dle jejich možností rozvíjeny.

Také je doporučováno, aby učitelky MŠ dělaly osvětu a rodiče s problematikou seznámily a především na ně apelovaly, aby tuto práci podpořili, a to především kontrolou a nápravou případného problému, když jejich dítě doma kreslí nebo jen pracuje u stolu. Pomoc rodičů tak velmi pomůže učitelkám, které bez jejich pomoci rodičů nemůžou děti dostatečně připravit na následné psaní.

Dále je doporučováno a navrhováno využití stimulačních programů, jako je například Maxík, který rozvíjí celou osobnost dítěte a je zaměřen i na rozvoj grafomotoriky.

Závěr

Bakalářská práce se zabývala grafomotorikou dětí v předškolním věku.

Hlavním cílem bakalářské práce bylo popsat vývoj grafomotoriky u dětí předškolního věku a cílem průzkumu bylo zjistit, jakým způsobem jsou děti připravovány v oblasti grafomotoriky v mateřských školách.

Teoretická část bakalářské práce byla rozčleněna do pěti kapitol a vycházela ze studia odborné literatury. První kapitola se zabývala charakteristikou vývoje dítěte v předškolním věku. Další kapitoly popisovaly grafomotoriku, kresbu, pracovní návyky při kreslení a psaní, kam patří například správné držení těla a psacího náčiní, uvolnění ruky a grafomotorické cviky. Čtvrtá kapitola byla zaměřena na grafomotorické poruchy a možnosti jejich nápravy. A poslední kapitola teoretické části popisovala školní zralost a připravenost.

Na základě teoretických znalostí byla zpracována empirická část, která se zabývala způsoby, jakými jsou děti připravovány v oblasti grafomotoriky v mateřských školách. Dále bylo úkolem zjistit, jaké jsou nejčastější problémy a zdali jsou děti po ukončení docházky v mateřské škole připraveny na psaní.

Výzkum byl proveden pozorováním předškolních dětí v pěti mateřských školách a dotazníkovým šetřením učitelek mateřských škol a pedagogů základních škol. Výsledky výzkumu byly vyhodnoceny v grafech a doplněny o slovní popis.

V závěru bakalářské práce je výzkum vyhodnocen a jsou uvedena navrhovaná opatření. Pro rozvoj grafomotoriky je důležité mít rozvinutou nejprve hrubou a jemnou motoriku. Je tedy nezbytné, aby byly děti dostatečně rozvíjeny v mateřských školách i v hrubé a jemné motorice. V příloze č. 21 je uvedena činnost na rozvoj jemné motoriky „Geoboard“, která byla pro děti vlastnoručně vyrobena.

Stanoveného cíle bakalářské práce bylo dosaženo. Pomocí výzkumného šetření byla první hypotéza, že jsou děti na konci předškolního období připraveny na psaní, vyvrácena. To má velký význam pro učitele mateřských škol, aby se snažili více grafomotoriku u dětí rozvíjet. Druhá hypotéza, že nejčastějším problémem je špatné držení psacího náčiní, byla potvrzena jak učitelkami mateřských škol, tak i pedagogy základních škol. Je tedy vhodné se zaměřit na správný úchop psacího náčiní již od nástupu dítěte do školky a napravovat ho, abychom co nejvíce předcházeli vzniku možných deficitů.

Seznam použité literatury

- BEDNÁŘOVÁ, Jiřina a Vlasta ŠMARDOVÁ., 2006. *Rozvoj grafomotoriky: jak rozvíjet kreslení a psaní*. Brno: Computer Press. Dětská naučná edice. ISBN 80-251-0977-1.
- BEDNÁŘOVÁ, Jiřina a Vlasta ŠMARDOVÁ., 2015. *Školní zralost: co by mělo umět dítě před vstupem do školy*. 2. vydání. Brno: Edika. Moderní metodika pro rodiče a učitele. ISBN 978-80-266-0793-9.
- DOLEŽALOVÁ, Jana., 2016. *Rozvoj grafomotoriky v projektech*. Vydání druhé. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1146-4.
- KLÉGROVÁ, Jarmila., 2003. *Máme doma prvňáčka*. Praha: Mladá fronta. Žijeme s dětmi. ISBN 80-204-1020-1.
- KURIC, Jozef., 2000. *Ontogenetická psychologie*. Brno: CERM. ISBN 80-214-1844-3.
- LANGMEIER, Josef, Dana KREJČÍŘOVÁ a Miloš LANGMEIER., 1998. *Vývojová psychologie s úvodem do vývojové neurofyzologie*. Jinočany: H & H. ISBN 80-86022-37-4.
- LIPNICKÁ, Milena., 2007. *Rozvoj grafomotoriky a podpora psaní: preventivní program, který pomáhá předcházet vzniku dysgrafie*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-244-7.
- LOOSE, Antje C. a Nicole PIEKERT, DIENER, Gudrun, ed., 2001. *Grafomotorika pro děti předškolního věku: cvičení pro děti ve věku od 4 do 8 let*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-540-7.
- MATĚJČEK, Zdeněk a Marie POKORNÁ., 1998. *Radosti a strasti: předškolní věk, mladší školní věk, starší školní věk*. Jinočany: H & H. ISBN 80-86022-21-8.
- MLČÁKOVÁ, Renata., 2009. *Grafomotorika a počáteční psaní*. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2630-4.
- PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ., 2008. *Pedagogický slovník*. 4., aktualiz. vyd. [i.e. Vyd. 5.]. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-416-8.

ŘÍČAN., 2006. *Cesta životem*. Nakladatelství Portál. ISBN 978-80-262-0772-6.

ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka., 2010. *Přehled vývojové psychologie*. 3., upr. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-2433-0.

VÁGNEROVÁ, Marie., 2000. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-308-0.

VÁGNEROVÁ, Marie., 2012. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2153-1.

Seznam příloh

Příloha 1: dotazník pro učitelky v MŠ	76
Příloha 2: dotazník pro pedagogy prvních tříd v ZŠ.....	79
Příloha 3: záznamový arch.....	81
Příloha 4: správný úchop psacího náčiní	82
Příloha 5: špatné úchopy psacího náčiní	83
Příloha 6: trojhranný program (pero a nástavec)	84
Příloha 7: správné držení těla při psaní.....	85
Příloha 8: uvolňovací grafomotorické cviky „jedním tahem“	86
Příloha 9: grafické prvky a grafické cviky.....	87
Příloha 10: pracovní list – svislé čáry dlouhé, krátké	88
Příloha 11: pracovní list – vodorovné čáry krátké	89
Příloha 12: pracovní list - vodorovné čáry dlouhé	90
Příloha 13: pracovní list - kruh vlevo	91
Příloha 14: pracovní list – zadní spirála	92
Příloha 15: pracovní list - vlnovka	93
Příloha 16: pracovní list – šikmé čáry krátké	94
Příloha 17: pracovní list – šikmé čáry dlouhé	95
Příloha 18: pracovní list – lomené čáry spojovací	96
Příloha 19: pracovní list – smyčky spodní a horní.....	97
Příloha 20: spodní a horní oblouk s vratným tahem	98
Příloha 21: Geoboard	99

Přílohy

Příloha 1: dotazník pro učitelky v MŠ

Vážené pani učitelky,

obracím se na Vás s žádostí o vyplnění mého dotazníku, který poslouží jako podklad pro moji bakalářskou práci na téma: „Vývoj grafomotoriky v předškolním věku“.

Dovoluji si Vás rovněž požádat o co nejpřesnější a pravdivé vyplnění dotazníku. Účast ve výzkumu je anonymní a dobrovolná.

Předem děkuji za spolupráci. Studentka Technické univerzity FP TUL v Liberci.

Správné odpovědi prosím zakroužkujte, do otevřených otázek запиšte svou odpověď čitelně.

1) Kolik dětí máte ve třídě?

- a) 10 dětí a méně
- b) 10 – 15 dětí
- c) 15 -20 dětí
- d) 20-30 dětí
- e) 30 a více

2) Máte heterogenní či homogenní třídu?

- a) Heterogenní
- b) Homogenní

3) Jak rozvíjíte u dětí v MŠ jemnou motoriku?

.....

4) Je dětem grafomotorická činnost pravidelně nabízena, nebo si ji volí děti samy?

- a) Děti si ji volí samy
- b) Je pravidelně nabízena

- 5) Jak často zařazujete grafomotorické listy?
- a) Každý den
 - b) 4x týdně
 - c) 3x týdně
 - d) 2x a méně za týden
- 6) Probíhá před prací uvolňovací cvičení?
- a) Ano
 - b) Ne
- 7) Jakou organizaci práce nejčastěji volíte?
- a) Skupinovou
 - b) Individuální
 - c) Střídám skupinovou s individuální
- 8) Rozvíjíte grafomotoriku u dětí i jiným způsobem než jen pomocí grafomotorických listů? Pokud ano jak?
- a) Ano
 - b) Ne
- 9) Jaké jsou nejčastější problémy v grafomotorice u dětí?
-
- 10) Kontrolujete správný úchop a napravujete špatný úchop?
- a) Kontroluji a napravuji
 - b) Kontroluji, ale nenapravuji
 - c) Nekontroluji
- 11) Kontrolujete správné sezení?
- a) Ano
 - b) Ne

12) Jaký druh psacího náčiní preferujete?

.....

13) Kombinujete práci s tužkou a pastelkou?

- a) Ano,
- b) Ne

14) Používáte trojhranné psací náčiní nebo nástavce na správný úchop?

- a) Trojhranné tužky
- b) Nástavce
- c) Oboje
- d) Nic

15) Kontrolujete, zda začíná dítě zleva doprava?

- a) Ano
- b) Ne

16) Spolupracujete nějak s rodiči? Dáváte dětem grafomotorické listy domů?

- a) Ano spolupracujeme a dáváme dětem pracovní listy domů
- b) Ano spolupracujeme, ale nedáváme pracovní listy domů
- c) Ne nespolečně pracujeme

17) Myslíte si, že jsou děti po ukončení docházky v MŠ připraveny na psaní?

- a) Ano
- b) Ne

Děkuji za spolupráci

Příloha 2: dotazník pro pedagogy prvních tříd v ZŠ

Vážení pedagogové,

obracím se na Vás s žádostí o vyplnění mého dotazníku, který poslouží jako podklad pro moji bakalářskou práci na téma: „Vývoj grafomotoriky v předškolním věku“.

Dovoluji si Vás rovněž požádat o co nejpřesnější a pravdivé vyplnění dotazníku. Účast ve výzkumu je anonymní a dobrovolná.

Předem děkuji za spolupráci. Studentka Technické univerzity FP TUL v Liberci.

Správné odpovědi prosím zakroužkujte, do otevřených otázek запиšte svou odpověď čitelně.

1) Kolik let praxe máte na základní škole?

.....

2) Jaké je vaše vzdělání?

.....

3) Kolik dětí máte ve třídě?

a) Méně než 15

b) 16-20

c) 21-25

d) 26-30

e) 31 a více

4) Zjišťujete si na začátku školního roku úroveň dětí v grafomotorice? Pokud ano jak?

.....

5) Probíhají před psaním a v průběhu psaní uvolňovací cviky?

a) Ano

b) Ne

6) Jaké jsou nejčastější problémy při psaní?

.....

7) Jsou podle vás děti dostatečně grafomotoricky připraveny z MŠ?

- a) Ano
- b) Ne

8) Kontrolujete správný úchop psacího náčiní a napravujete špatný úchop?

- a) Kontroluji a napravuji
- b) Kontroluji, ale nenapravuji
- c) Nekontroluji

9) Kontrolujete správné sezení?

- a) Ano
- b) Ne

10) Kolik dětí máte ve třídě levorukých?

.....

11) Jaké psací náčiní používáte s dětmi ke psaní?

.....

12) Máte pocit, že odklad školní docházky je prospěšný z hlediska grafomotoriky?

- a) Myslím si, že ano
- b) Myslím si, že ne

13) Kolik dětí máte ve třídě s odkladem školní docházky?

.....

14) Probíhá ve vaší škole výuka klasického vázaného písma nebo Comenia Script?

- a) Klasické vázané písmo
- b) Písmo Comenia Script

Děkuji za spolupráci

Příloha 3: záznamový arch

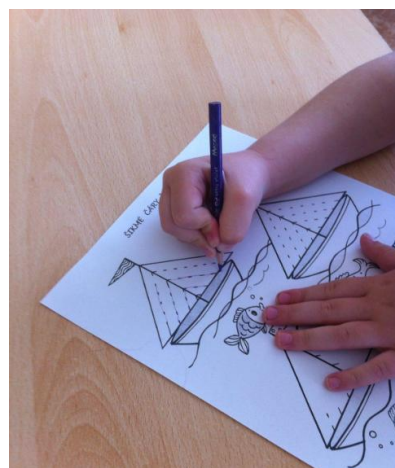
	Pracovní návyky při kreslení a psaní	Nezvládá	Zvládá s dopomocí	Zvládá samostatně
1	Správný úchop psacího náčiní			
2	Správné postavení a uvolnění ruky			
3	Správné držení těla			

Práce učitelek s dětmi při grafomotorice	
Počet dětí při práci	
Používané psací náčiní	
Výběr grafomotorických listů	

Příloha 4: správný úchop psacího náčiní

Příloha 5: špatné úchopy psacího náčiní

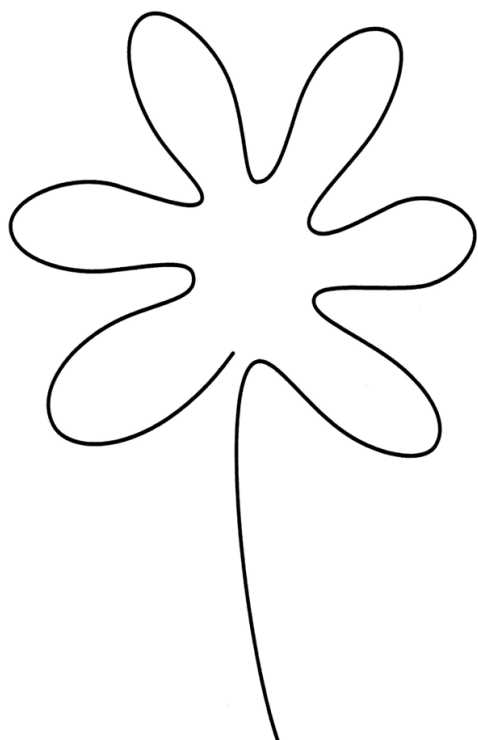
Příloha 6: trojhranný program (pero a nástavec)

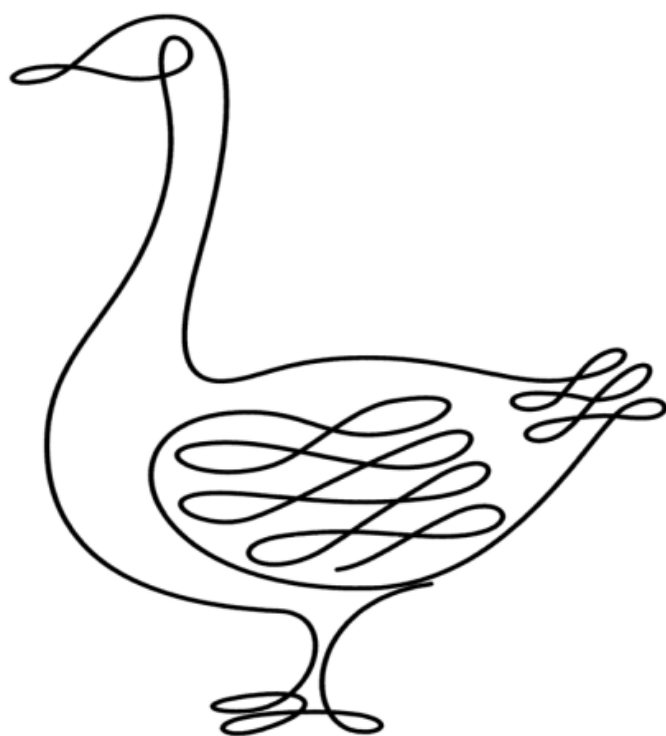
Příloha 7: správné držení těla při psaní

Příloha 8: uvolňovací grafomotorické cviky „jedním tahem“

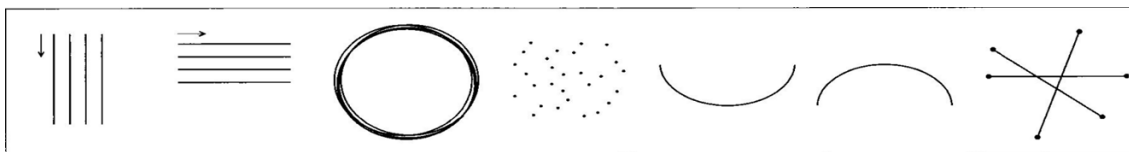

(4)

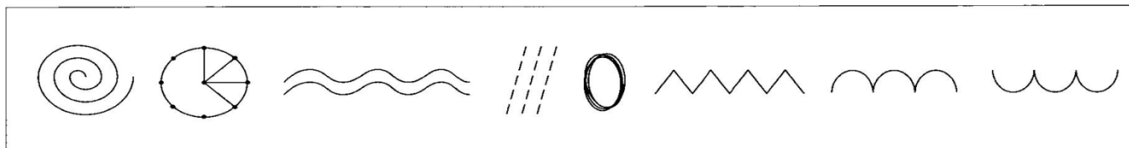

(52)

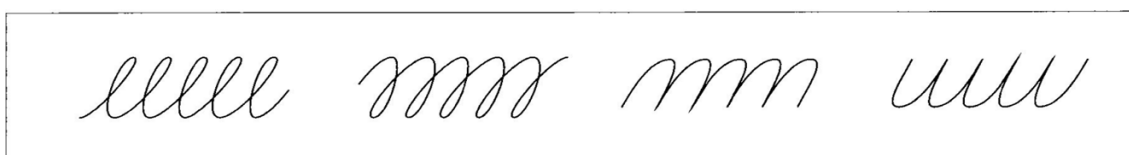
Příloha 9: grafické prvky a grafické cviky

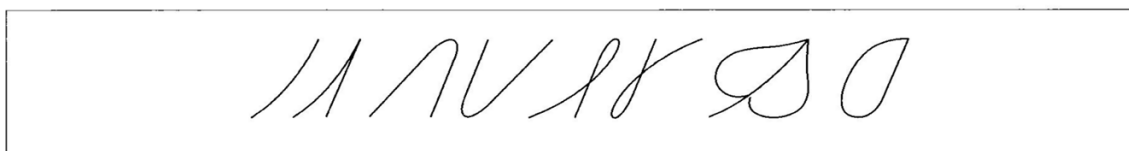
Základní prvky první skupiny

Základní prvky druhé skupiny

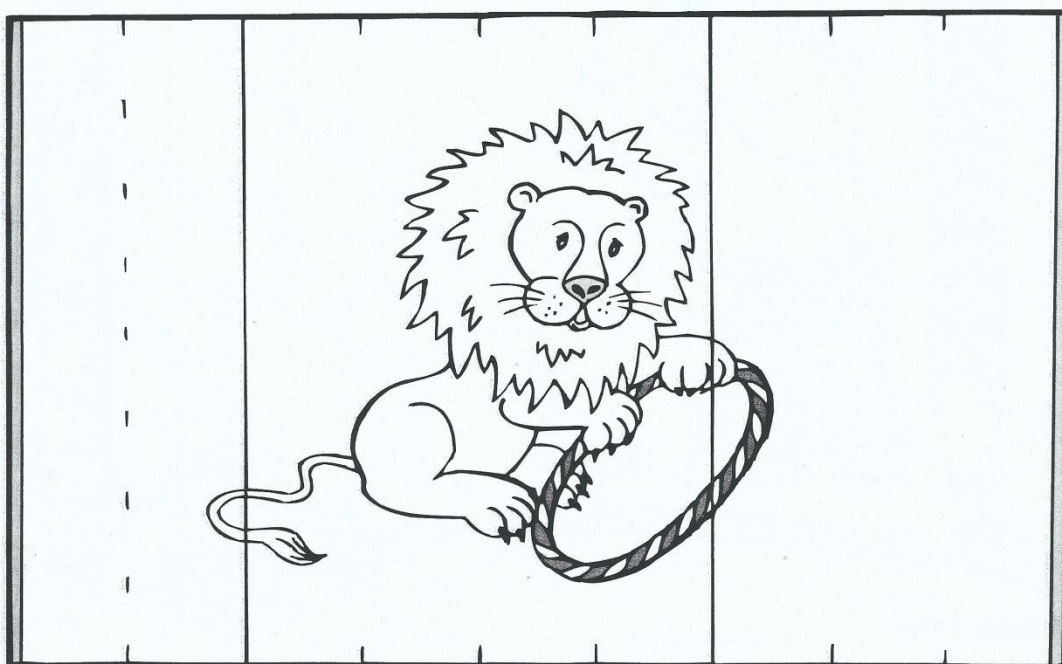
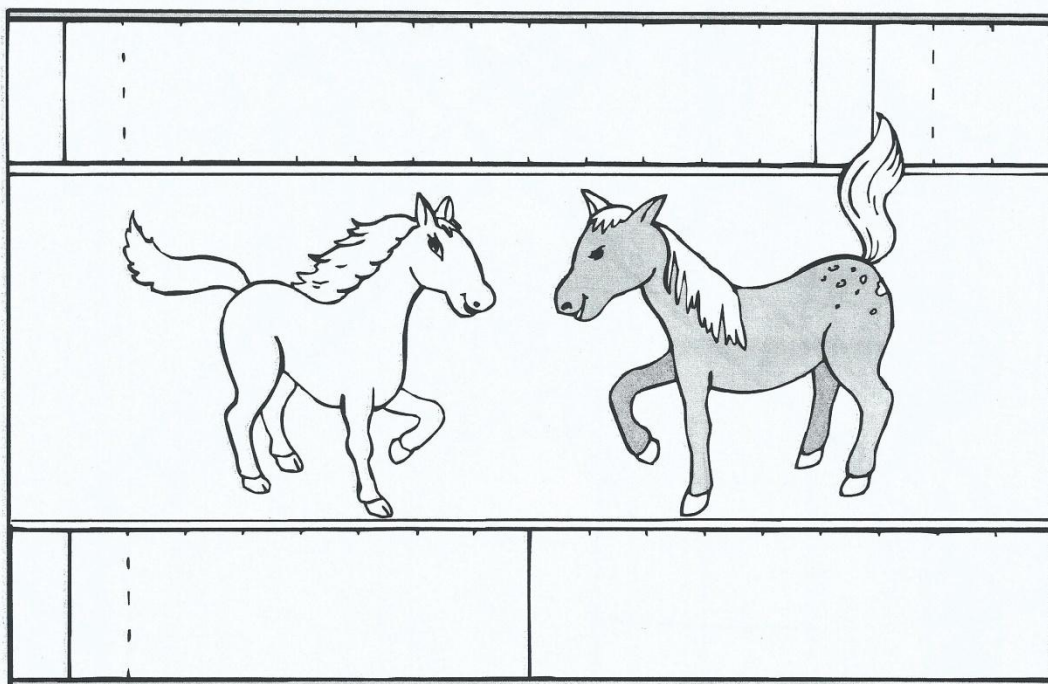
Základní prvky třetí skupiny

Základní prvky čtvrté skupiny

Příloha 10: pracovní list – svislé čáry dlouhé, krátké

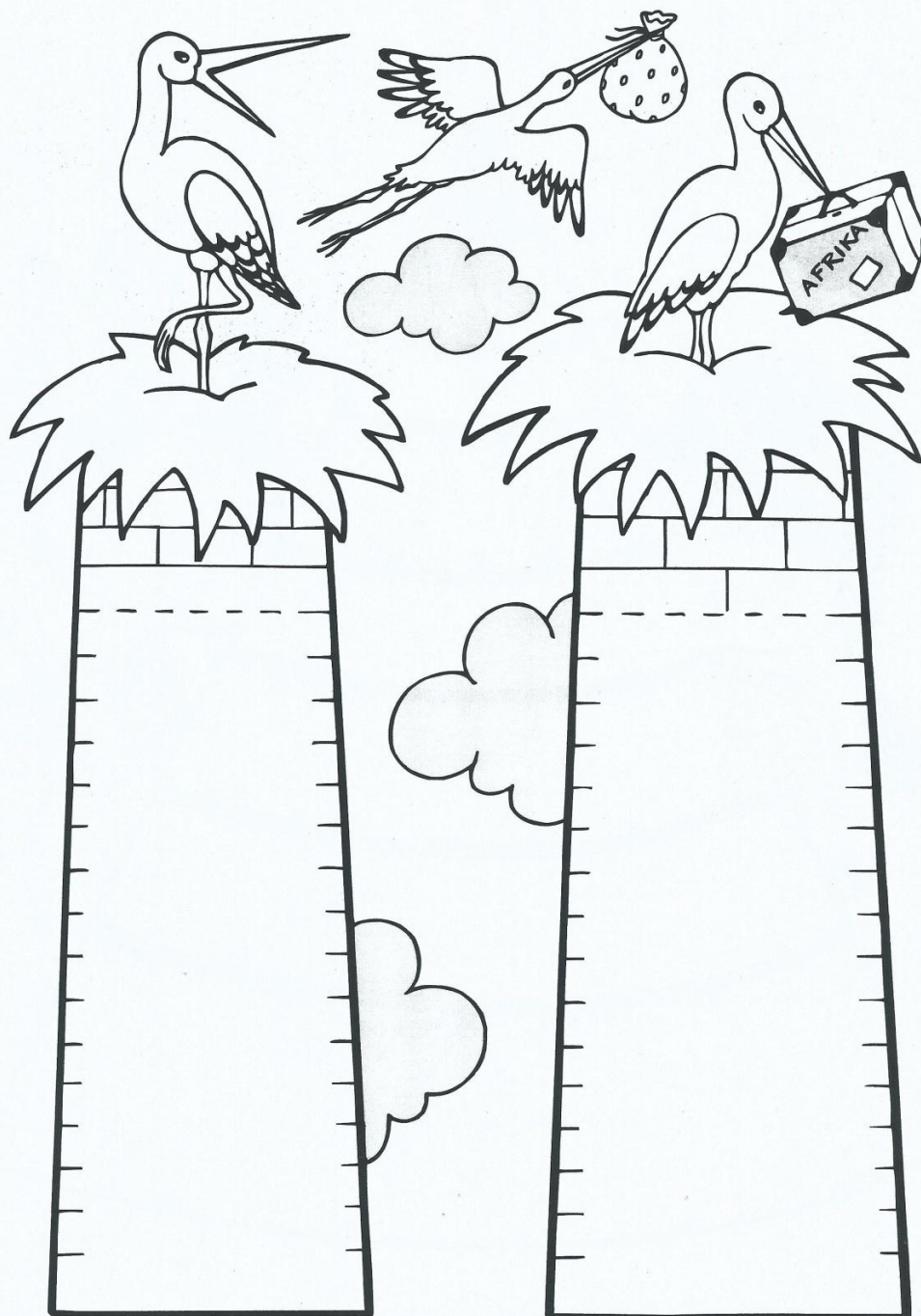
SVISLÉ ČÁRY dlouhé, krátké

• *Dlouhými a krátkými čarami dokonči mříže, zvířátka pojmenuj a vybarvi.*

Příloha 11: pracovní list – vodorovné čáry krátké

VODOROVNÉ ČÁRY krátké

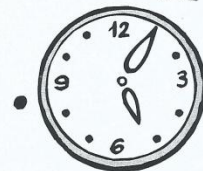
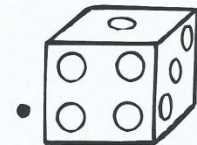
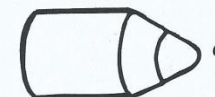
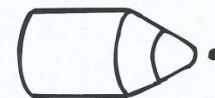
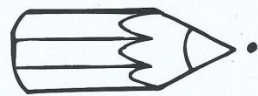
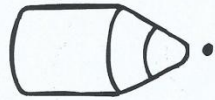
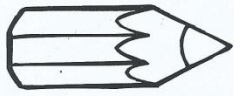

• Rovnými čarami dokreslí komíny a potom i cihly.

4

Příloha 12: pracovní list - vodorovné čáry dlouhé

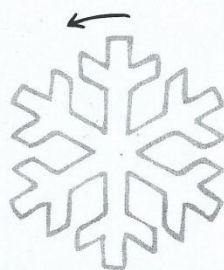
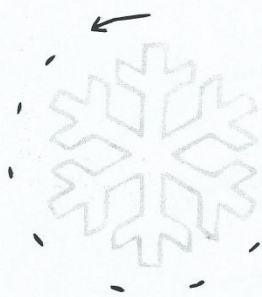
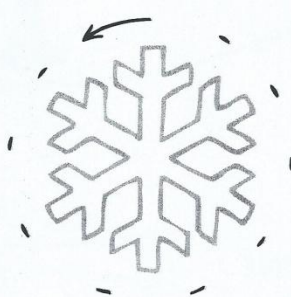
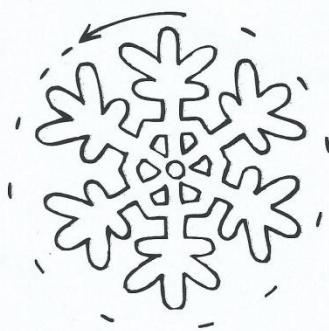
VODOROVNÉ ČÁRY dlouhé

- Z bodu do bodu kreslí DLOUHÉ ROVNÉ ČÁRY v barvě věci, ke kterým vedou (srdíčko- červená pastelka i čára, nebo podle volby).

Příloha 13: pracovní list - kruh vlevo

KRUH VLEVO

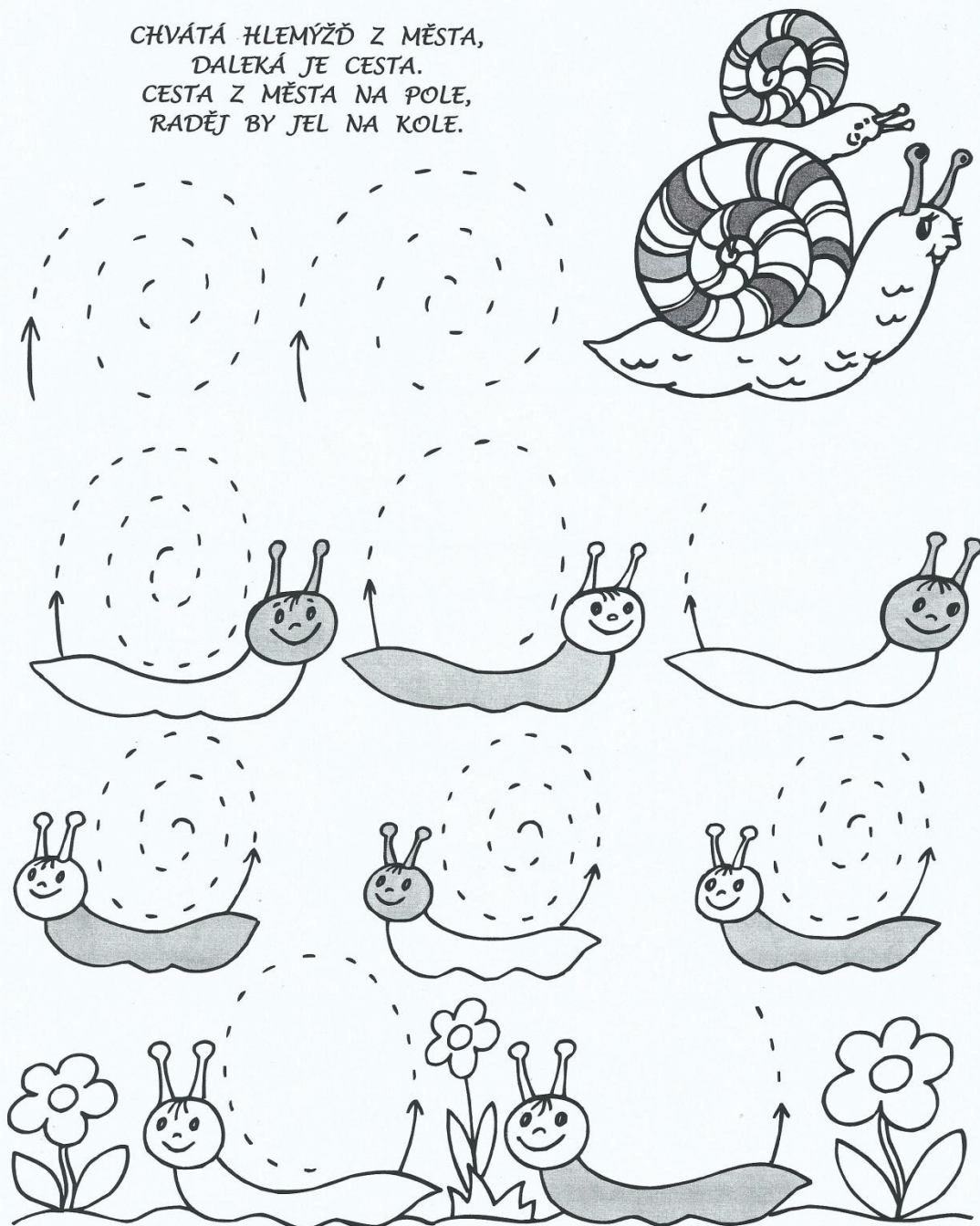

• Kruhy kreslí nejdříve prstem ve vzduchu a potom okolo vloček ve směru šipek.

Příloha 14: pracovní list – zadní spirála

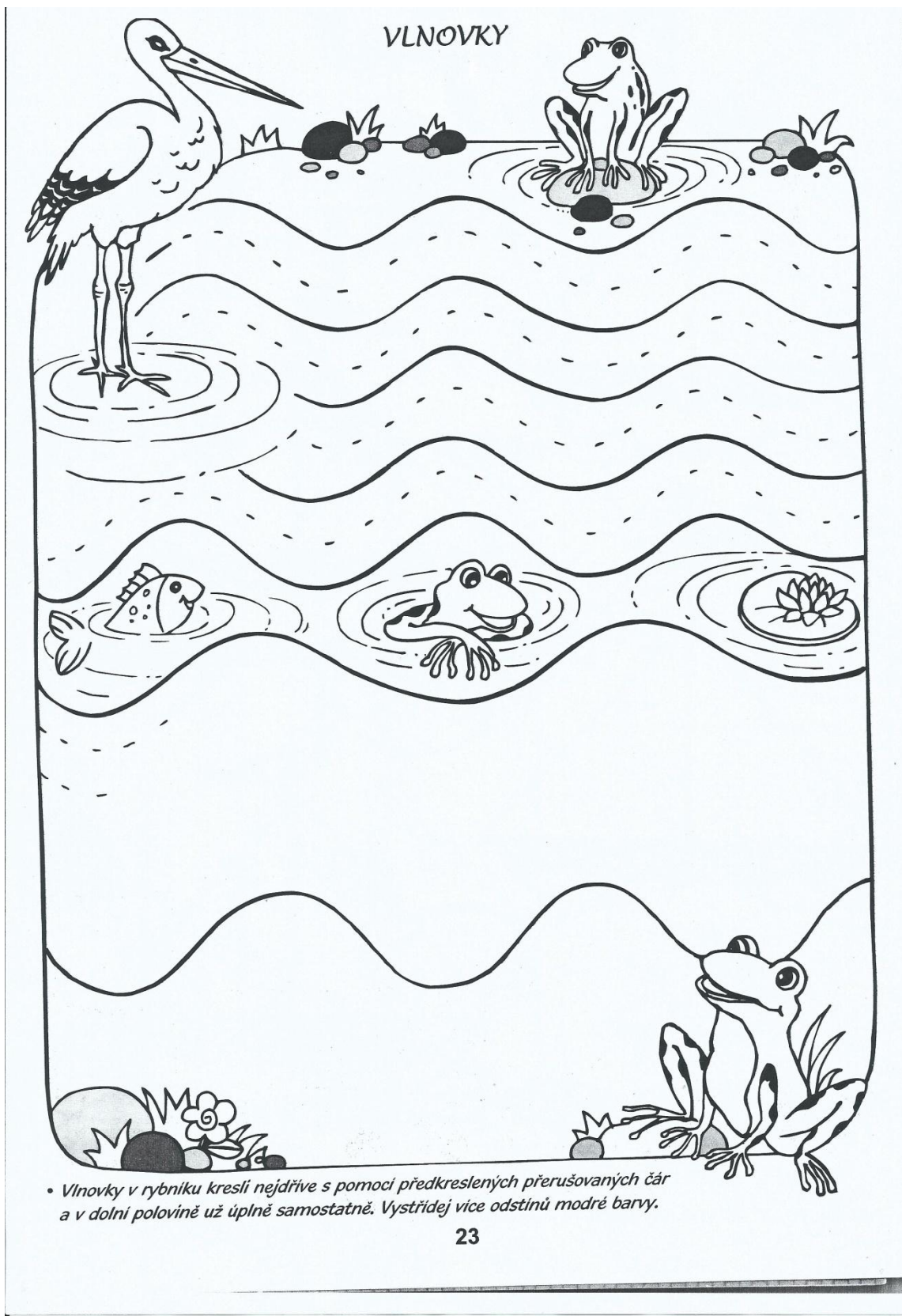
*SPIRÁLA se zmenšováním
(pravotočivá, levotočivá)*

CHVÁTÁ HLEMÝŽŮ Z MĚSTA,
DALEKÁ JE CESTA.
CESTA Z MĚSTA NA POLE,
RADĚJ BY JEL NA KOLE.

• Rodinku hlemýžďů dokončí kreslením spirály ve směru šipek a potom je vybarví, nebo vyzdob proužky.

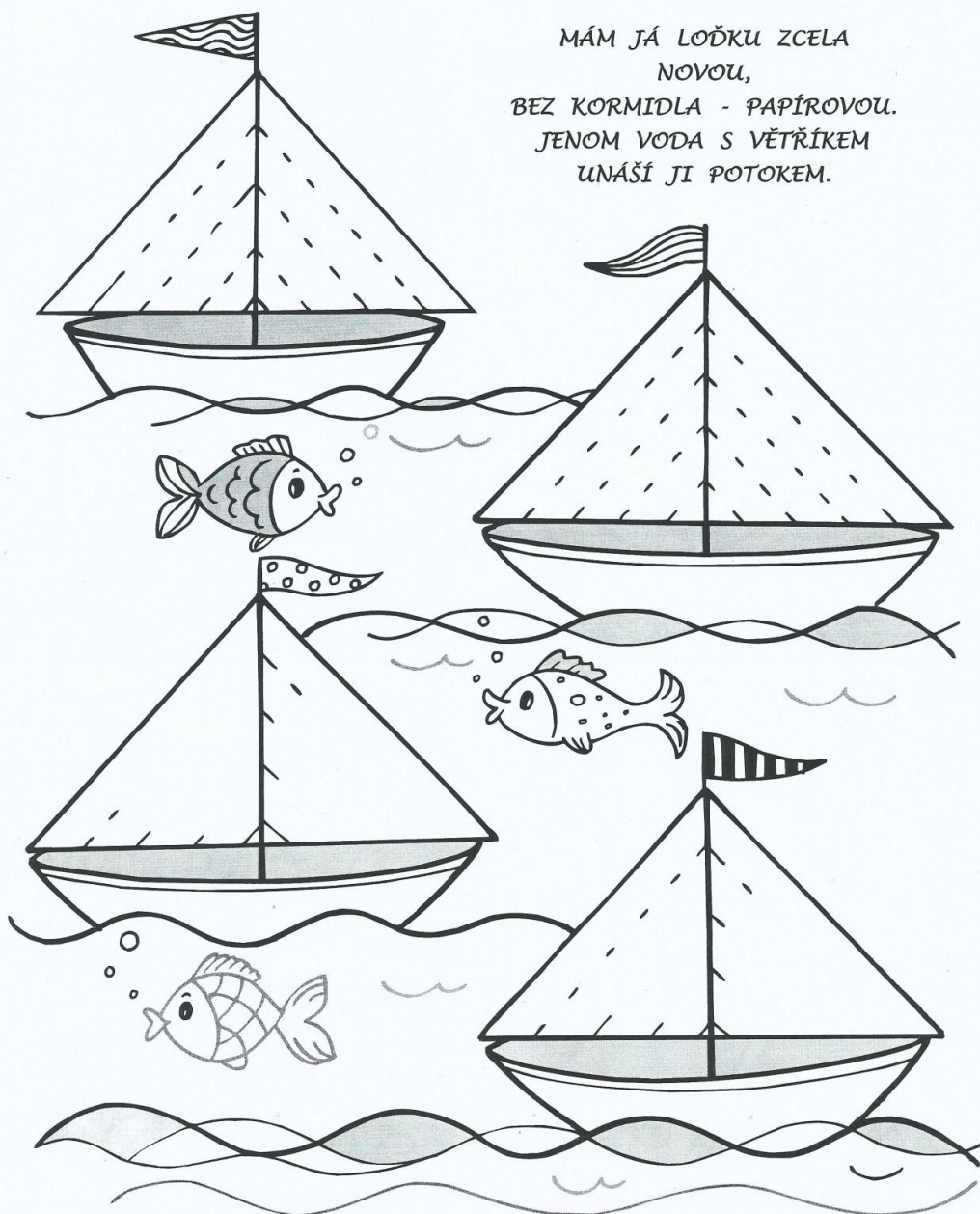
Příloha 15: pracovní list - vlnovka

Příloha 16: pracovní list – šikmé čáry krátké

ŠIKMÉ ČÁRY krátké

MÁM JÁ LOŽKU ZCELA
NOVOU,
BEZ KORMIDLA - PAPIROVOU.
JENOM VODA S VĚTRÍKEM
UNÁŠÍ JI POTOKEM.

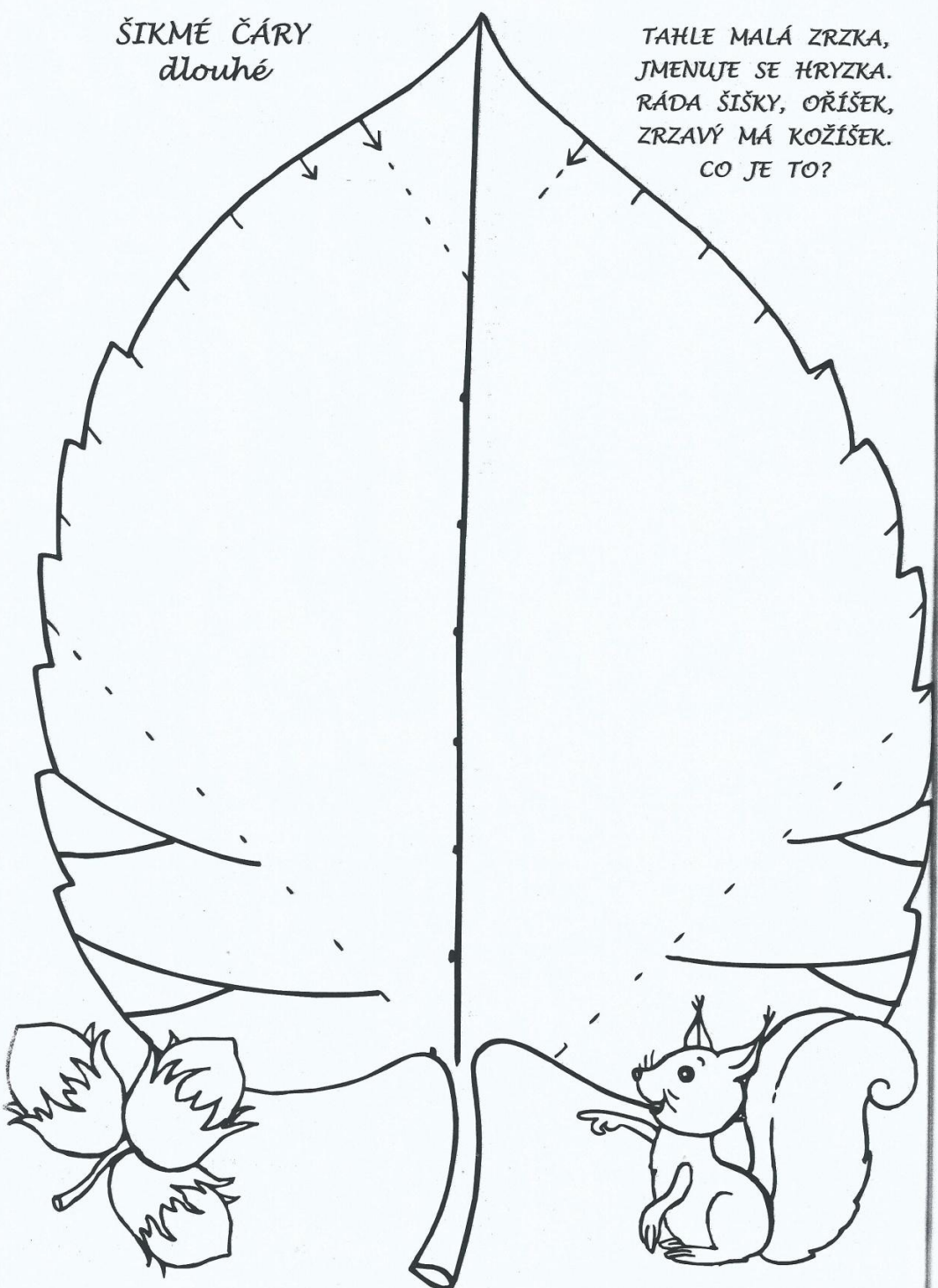

- Nejdříve dokončí šikmými rovnými čarami plachty na lodičkách a potom je pestře vybarví.

Příloha 17: pracovní list – šikmé čáry dlouhé

ŠIKMÉ ČÁRY
dlouhé

TAHLE MALÁ ZRZKA,
JMENUJE SE HRYZKA.
RÁDA ŠIŠKY, OŘÍŠEK,
ZRZAVÝ MÁ KOŽÍŠEK.
CO JE TO?

• Ve směru šípek dokreslí žilky nejdříve na jedné, potom na druhé polovině lístku.

10

Příloha 18: pracovní list – lomené čáry spojovací

LOMENÉ ČÁRY spojovací

- S pomocí lomených čar a černých bodů dokreslí ozdoby na indiánském stanu a ozdob nebo jen vybarví volné pruhy.

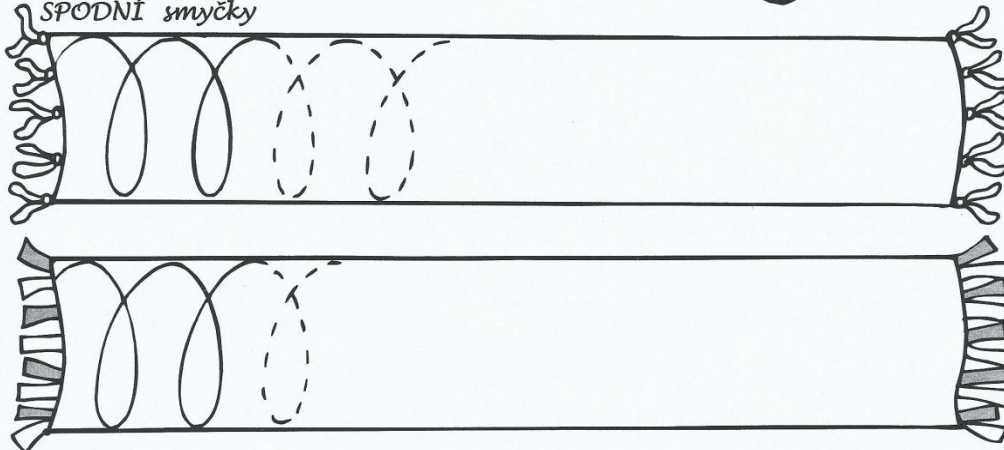
Příloha 19: pracovní list – smyčky spodní a horní

SMYČKY SPODNÍ A HORNÍ
vázané

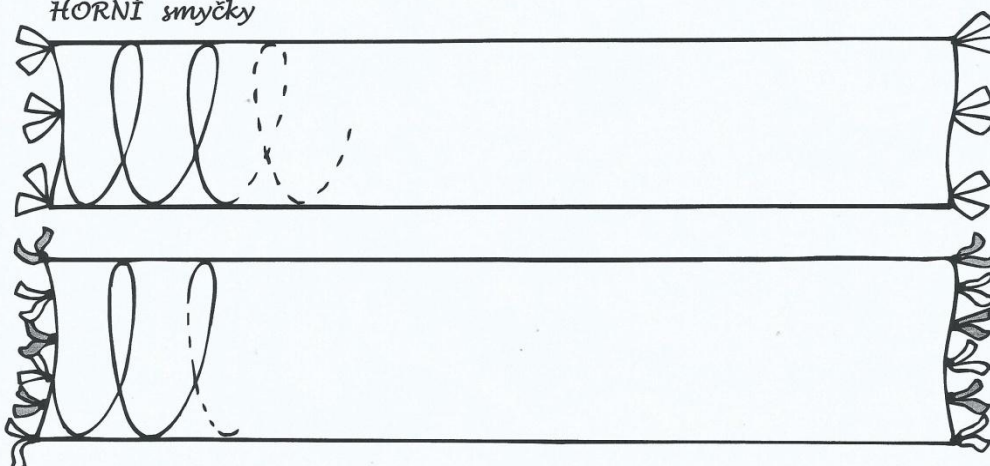

DVA KRČKY A ČTYŘI UŠI,
DLOUHÁ ŠÁLA ZABABUŠÍ.
DVĚ DĚTI A JEDNA ŠÁLA,
KAMARÁDI JSOU ODMALA.

SPODNÍ smyčky

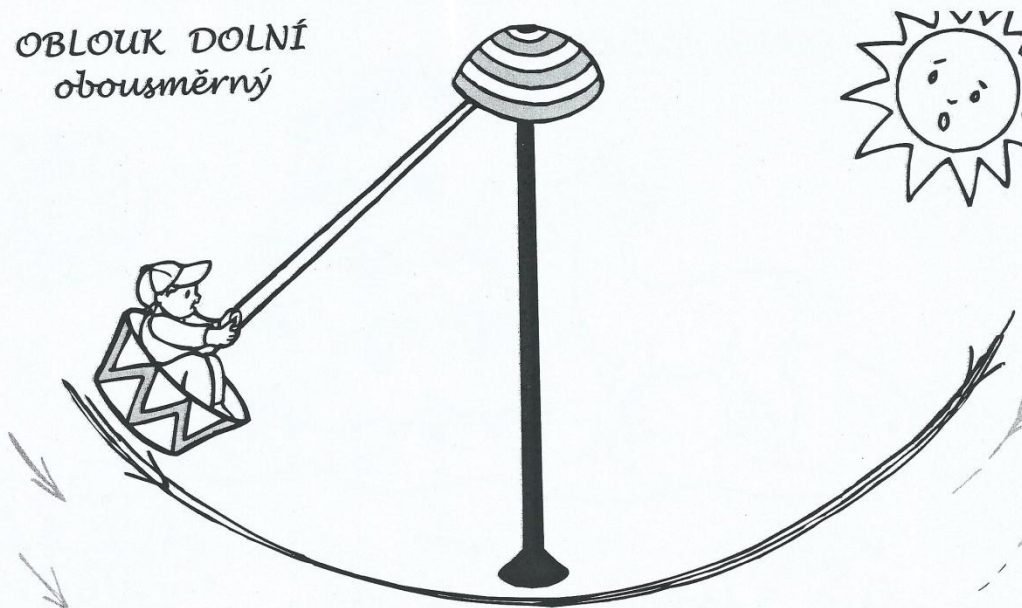
HORNÍ smyčky

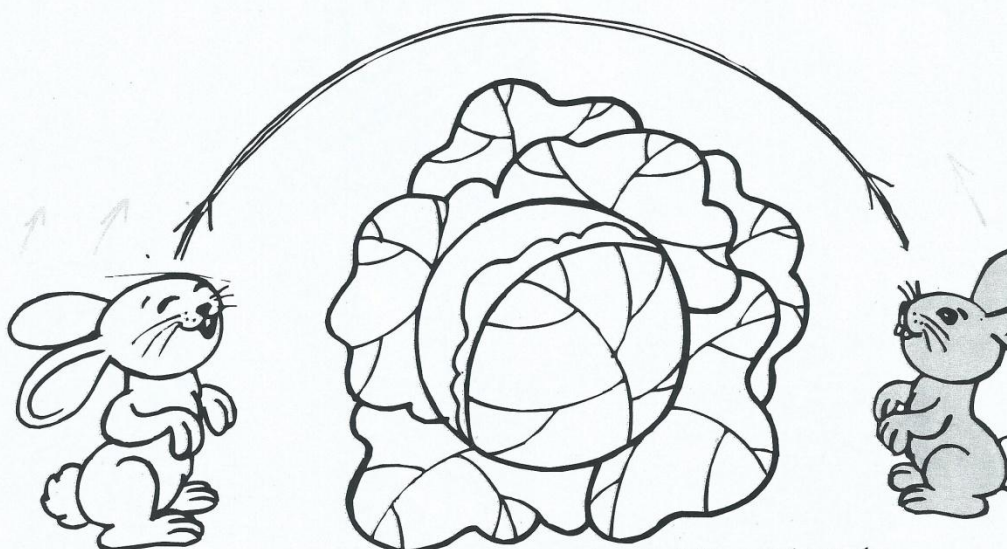
- Smyčky si vyzkoušej nejdřív prstem ve vzduchu a potom na šálech. Vždy použij jinou pastelku.

Příloha 20: spodní a horní oblouk s vratným tahem

OBLOUK DOLNÍ
obousměrný

OBLOUK HORNÍ
obousměrný

- Pohyb houpačky i zaječí skoky nad zelenou hlávkou znázorní nejdříve pohybem ruky a až potom oboustranným opakovaným kreslením s pomocí vzoru a šípek.

Příloha 21: Geoboard

